

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2024

Eliška Dostálová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

**Bíla hora a pobělohorská doba ve vybraných českých prózách druhé
poloviny 20. století**
Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Eliška Dostálová**
Osobní číslo: **H21058**
Studijní program: **B0288A090002 Historicko-literární studia**
Téma práce: **Bílá hora a pobělohorská doba ve vybraných českých prózách druhé poloviny 20. století**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování

Obsahem bakalářské práce bude rozbor a následná komparace tří vybraných prozaických děl dějově zasazených do období kolem bitvy na Bílé hoře a po ní (román Karla Michala *Čest a sláva*, 1966; povídka Ludvíka Součka *Zájem Galaxie*, 1985; povídkový cyklus Jaroslava Bočka *Den pro císaře a jiné lidi*, 1984). Hlavním cílem analýzy je zjištění shod a rozdílů v uměleckém zobrazení této doby v uvedených textech na pozadí české historické paměti.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří. *Velké dějiny zemí Koruny české VIII. 1618-1683*. Praha : Paseka, 2008.
- HODROVÁ, Daniela a kol. ... *na okraji chaosu ... Poetika literárního díla 20. století*. Praha : Torst, 2001.
- JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Sv. 3 / 1958-1969. Praha : Academia, 2008.
- JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Sv. 4 / 1969-1989. Praha : Academia, 2008.
- KUČERA, Jan P. 8. 11. *1621 Bílá hora. O potracení starobylé slávy české*. Praha : Havran, 2003.
- PETRÁŇ, Josef. Na téma mýtu Bílé hory, in: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (ed.). *Traditio et cultus. Miscellanea historica Bohemica*. Praha, Karolinum 1993, s. 141-162.
- RAK, Jiří. *Bývalí Čechové... České historické mýty a stereotypy*. Jinočany : H+H, 1994.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Antonín Kudláč, Ph.D.**
Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **15. března 2023**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Práci s názvem Bílá hora a pobělohorská doba ve vybraných českých prózách druhé poloviny 20. století jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 06. 06. 2024

Eliška Dostálová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Antonínu Kudláčovi, Ph.D., za trpělivost, cenné rady a celkové vedení během celého psaní bakalářské práce. Jeho podnětné připomínky byly zásadní pro mé pochopení problematiky a zdokonalení mé práce. Dále bych chtěla poděkovat mým spolužačkám za jejich neocenitelnou podporu, užitečné rady a nezapomenutelné okamžiky během let studia. V neposlední řadě bych chtěla vyjádřit upřímnou vděčnost mé rodině, a to především mamince, za neustálou podporu během celého studia. Její neochvějná láska a povzbuzení mi byly vždy oporou a inspirací. Bez ní bych nedosáhla toho, co jsem zvládla.

ANOTACE

Obsahem bakalářské práce Bílá hora a pobělohorská doba ve vybraných českých prózách druhé poloviny 20. století je rozbor a následná komparace tří vybraných prozaických děl, které se dějově inspirojí obdobím kolem bitvy na Bílé hoře a době po ní. Jedná se o román Karla Michala *Čest a sláva* z roku 1966, povídku Ludvíka Součka *Zájem Galaxie* vydanou v roce 1985 a nakonec povídkový cyklus Jaroslava Bočka *Den pro císaře a jiné lidi* z roku 1984. Hlavním cílem práce je poznání rozličných způsobů uměleckého zobrazení historických událostí ve vybraných prózách a pochopení toho, jak tato zobrazení ovlivnila doba jejich vzniku.

KLÍČOVÁ SLOVA

bitva na Bílé hoře, třicetiletá válka, literatura 20. století, česká literatura, historická beletrie

TITLE

Battle of Bílá hora and pobělohorská doba in selected Czech prose of the second half of the 20th century.

ANNOTATION

The content of the bachelor's thesis Bílá hora and pobělohorská doba in selected Czech prose of the second half of the 20th century is an analysis and subsequent comparison of three selected prose works, which are inspired by the period around the battle on Bílá hora and its time. These are Karel Michal's novel *Čest a sláva* from 1966, Ludvík Souček's short story *Zájem Galaxie* published in 1985, and finally Jaroslav Boček's short story series *Den pro císaře a jiné lidi* from 1984. The main goal of the bachelor thesis is to learn about the different ways of artistic representation of historical events in selected proses and to understand how these representations were influenced by the time of their creation.

KEYWORDS

the battle of Bílá hora, Thirty Years'war, 20th century literature, czech literature, historical belles-lettres

OBSAH

ÚVOD	1
1. Bílá hora a pobělohorské období	4
2. Interpretace Bílé hory a pobělohorské doby	8
2.1. Mýtus Bílé hory v 17. a 18. století	8
2.2. Pohledy českých obrozenců 19. století na bělohorskou dobu.....	9
2.3. Mýtus Bílé hory ve 20. století	12
2.4. Porovnání proměn historického chápání bitvy na Bílé hoře	13
3. Literární analýza vybraných titulů	15
4. Čest a sláva	16
4.1. Literární rozbor díla	16
4.2. Rozbor historických paralel v díle	22
4.3. Filmové zpracování	26
5. Den pro císaře a jiné lidi	27
5.1. Literární rozbor	27
5.2. Rozbor historických paralel v díle	34
6. Zájem Galaxie.....	37
6.1. Literární rozbor díla	37
6.2. Rozbor historických paralel v díle	42
7. Komparace literárních děl s historickými fakty.....	44
8. ZÁVĚR	49
RESUMÉ	53
SUMMARY	53
POUŽITÁ LITERATURA	55

ÚVOD

Termíny Bílá hora, poprava 27 českých pánů či třicetiletá válka jsou dnes již velmi známé a většina obyvatel České republiky se s nimi seznámila již na základní škole. Když jsem se rozhodovala, jaké téma zvolím pro svou bakalářskou práci, s jistotou jsem věděla, že musí obsahovat část historickou, a tak spojovat a zapojovat nejenom literární část mého studia, ale také právě znalosti našich dějin. Myslím si, že právě ukázání a přiblížení dějin lidem skrze beletristickou tvorbu může být velice vhodným nástrojem pro pobavení, ale také vzdělání.

Ve své bakalářské práci se tedy zaměřuji na období bitvy na Bílé hoře, která proběhla 8. listopadu roku 1620, ale také na dobu po ní následující; na důsledky, které s sebou přinesla. A to vše sleduji skrze tři vybraná díla spisovatelů druhé poloviny 20. století. Do vybraného historického období nahlížím skrze optiku druhé poloviny minulého století. Zároveň tak pozoruji, jak politické okolnosti a další prvky typické pro tuto dobu ovlivňovaly samotné vnímání bělohorského období. Za hlavní cíl mé práce jsem tedy stanovila poznání různých druhů uměleckého zobrazení pobělohorské události ve vybraných prózách, přičemž jsem se následně snažila porozumět tomu, jak je mohla ovlivnit doba jejich vzniku.

V první části své práce se snažím v krátkosti přiblížit a popsat samotnou bitvu. Zaměřuji se nejen na události 8. listopadu roku 1620, ale také uvádím nejdůležitější body, které vedly k této situaci, stejně jako okolnosti, jež z vojenského střetnutí vyplynuly.

V další kapitole řeším otázku, jak se v průběhu let měnil pohled na odehranou bitvu a třicetiletou válku. Každé století, každá doba, se pod tlakem různých faktorů měnily; především v rámci politické situace, rovněž v hospodářské či sociální situaci. S těmito změnami šla ruku v ruce i proměna ve vnímání bělohorských událostí. Chci zde představit pohledy autorů 17. a 18. století, kteří si samotnou bitvu připomínali a pamatovali. Následně v 19. století vznikají pro mnoho lidí nejznámější literární díla zabývající se bitvou na Bílé hoře nebo jsou touto událostí inspirovány. A v neposlední řadě také literární díla 20. století, jež tvoří základ pro mou práci. Tyto teoretické kapitoly se stanou odrazovým můstkem pro další rozbor beletristických děl.

V následujících částech se zaměřuji na samotná vybraná díla. Jedná se o tři beletristická díla vydaná ve druhé polovině 20. století – *Čest a sláva* od Karla Michala, *Den pro císaře a jiné lidi* spisovatele Jaroslava Bočka a knihu *Zájem Galaxie*, jejímž autorem je Ludvík Souček. Zaměřuji se jednak na samotný literární rozbor, jehož strukturu jsem vytvořila podle poznatků z knihy Daniely Hodrové *...na okraji chaosu*. Snažím se nalézt jedinečnost v autorově psaní, kterému posléze věnuji největší část rozboru. Zároveň však neopomím ani další prvky, které

se v dílech nachází, a buďto se opakují a propojují jednotlivá díla, či naopak odlišnostmi poukazují na autorův svébytný styl psaní.

V jednotlivých rozborech se však nezaměřuji pouze na literární analýzu díla, ať vnějšího či vnitřního, ale současně se zaobírám i historickými prvky, na kterých je dílo vystavěno. Snažím se tedy určit, jaké téma si vybral autor pro svou knihu, konkrétní historickou událost či dobu, jež souvisí s obdobím bitvy na Bílé hoře či éry po ní. Po stanovení a ujasnění výběru tématu, kterému se autor ve svém díle věnuje, se snažím tuto dobu poznat i v rámci skutečného historického období. Toto zkoumání jsem prováděla skrze různé odborné knihy věnující se jednotlivým tématům. Po zpracování historických faktů a jednotlivých dějinných událostí, jsem se snažila beletristické dílo porovnávat právě s realitou a proběhlým pobělohorským obdobím. Věnovala jsem tak pozornost nejenom prvkům, u kterých se autor inspiroval v dějinných příbězích a faktech z minulosti, ale zároveň jsem zkoumala i jednotlivé odlišnosti, jež s proběhlou historickou událostí nemají nic společného, a jedná se pouze o autorskou invenci.

V neposlední řadě se po jednotlivých rozborech, shrnutí historické události a po zpracování myšlenek v nahlížení na bělohorskou dobu jednotlivých století dostávám až k hromadnému porovnávání všech rozebíraných prvků. V této části tak srovnávám jednotlivá beletristická díla nejenom dle toho, jak se drží skutečných historických událostí, ale také jak popisují a pracují s fakty.

Následně se zabývám dobou, ve které byla jednotlivá díla napsána a vydána. Jelikož jsem volila knihy z období druhé poloviny 20. století, jedná se o díla z doby Československé socialistické republiky, kdy u nás vládla komunistická strana a silně ovlivňovala nejenom politický chod státu, ale také vydávanou literaturou. V této části se tak snažím poukázat, jak bylo samotné dílo ovlivněno vnějšími okolnostmi jeho vydání či samotným zaměřením a smýšlením svého autora.

Důvod, proč jsem do své práce zvolila výše uvedená díla, je prostý. Jedná se o díla známějších autorů, která zobrazují vybrané historické období. Nalézt konkrétní díla nebylo jednoduché. V období komunistického režimu se autoři sice ve velkém zaobírali tématy z dějin a psali o nich, avšak povětšinou se nejednalo právě o Bílou horu. Zároveň jsem hledala díla, která by se odlišovala literárním žánrem, rozsahem, ale také stylem autorského stylu psaní.

Během zkoumání a hledání informací k proběhlým událostem bělohorským jsem mohla vybírat z celého spektra odborných publikací. Nejvíce jsem však pracovala s dílem od Ivany Čornejové a kolektivu *Velké dějiny země Koruny české*. Poté mi také byly velmi nápomocné publikace od Dušana Uhlíře *Černý den na Bílé hoře/8. listopadu 1620*, kniha od Jana Pavla Kučery *8. 11. 1620 Bílá hora o potracení starobylé slávy české*. V neposlední řadě také dílo

Josefa Pekaře *Bílá hora a její příčiny i následky*. Různé publikace a odborná díla mi byla velmi užitečná i v částech, kdy jsem se snažila pochopit, jak proběhlá století vnímala bělohorské události. Zde jsem také pracovala s větším množstvím odborné publikace věnující se právě vybranému tématu a problematice.

Nejzásadnějším dílem v rámci zkoumání a analyzování vybraných prozaických děl shledávám publikaci Daniely Hodrové *...na okraji chaosu*, jež mi pomohla ucelit si strukturu, podle které jsem díla následně posuzovala. V práci jsem tedy naratologicky analyzovala vybraná beletristická díla. Následně jsem tato díla také analyzovala na základně jejich komparace s vybranými odbornými knihami. Většina mé práce na této bakalářské práci byla tedy naratologická analýza děl, komparace beletristických děl navzájem, ale také předkládaných uměleckých zobrazení s historickými fakty.

1. Bílá hora a pobělohorské období

Bitva na Bílé hoře je jednou z významných událostí českých dějin, která měla dalekosáhlejší následky ať již v politickém, kulturním či společenském vývoji země. Vojenské střetnutí mezi stavovskou armádou a armádou katolickou vygradovalo 8. listopadu 1620 na vrcholu nedaleko Strahovské brány v Praze, v těsné blízkosti obory Hvězda. Vyvrcholilo zde napětí a válečné i politické boje, které se stupňovaly a ovlivňovaly životy již několik předchozích let. Konečné bitvě, která ovlivnila na mnoho let vývoj dějin, předcházelo mnoho událostí, které konflikt předvíдалy. Mezi ně patřily například politické rozpory mezi císařem Ferdinandem II. a stavovskými reprezentanty.

Sláva českého království zanikla společně s životy Petra Voka z Rožmberka a Rudolfa II. Ti v posledních letech svých životů zažívali rozklad politického systému českého státu, jenž probíhal ve stejnou dobu jako nově se tvořící konfesijně-mocenské bloky v Evropě.¹ V době Jagellonců byla česká stavovská obec silná, a především zvyklá ovlivňovat dění státu, avšak s příchodem Habsburků na trůn přichází i snaha čelit stavům a prosazovat absolutistické tendence.² Obyvatelé z doby vlády Maxmiliána II. a Rudolfa II. se rozdělovali dle nejrůznějších kritérií. Došlo také k rozdělení společnosti na katolíky, kalvinisty, novoutrakvisty, luterány, české bratry a celou řadu dalších církví.³ Právě širokou náboženskou svobodu zajišťoval tzv. Rudolfův Majestát, jenž mimo jiné dovoľoval vytvoření samostatné církevní organizace a také možnost volit tzv. defenzory, kteří směli svolávat zvláštní sjezdy protestantů na ochranu víry.⁴ Při vpádu pasovských vojsk v roce 1611 bylo vybráno 10 představitelů z různých stavů, kteří technicky převzali vládu v Čechách s možností povolání zemskou pohotovost.⁵ Zde se tedy objevilo ono riziko vzniku duální moci.

Během vlády Habsburků bylo mimo jiné nutno vyřešit otázku nástupnictví, což se během let ukázalo jako zásadní problém, který se začal objevovat již za panování Rudolfa II. Zlomový okamžik však nastal v roce 1617, kdy bylo nezbytné určit nástupce po císaři Matyášovi. Císař vybral svého bratrance Ferdinanda Štýrského, proti tomuto rozhodnutí však stály české stavy.⁶ Protestanti si stěžovali, že jsou nekatolíci nuceni přijmout katolickou víru,

¹ KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 Bílá hora o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003, s. 17. ISBN 80-86515-24-9.

² ČORNEJOVÁ, Ivana; KAŠE, Jiří; MIKULEC, Jiří a VLNAS, Vít. *Velké dějiny země Koruny české VIII*. Praha: Paseka, 2008, s. 9. ISBN 978-80-7185-947-5.

³ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 21. ISBN 80-902242-6-1.

⁴ Tamtéž, s. 20.

⁵ Tamtéž, s. 20.

⁶ KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 Bílá hora o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003, s. 37. ISBN 80-86515-24-9.

zatímco katolíci poukazovali na to, že je překračován rámec svobod daný Majestátem.⁷ Jako další projev rostoucího napětí mezi oběma stranami se objevilo ničení evangelických chrámů na území ovládaných katolickou vrchností. Tyto skutečnosti nakonec vedly nekatolické obyvatelstvo, zastoupené vybranými defenzory, k projednávání porušování Majestátu.

Sjezdy se konaly od 6. března 1618, a to i přes císařův zákaz. Po několika proběhlých shromážděních nakonec napětí vyústilo v tzv. pražskou defenestraci. Ta proběhla 23. května 1618. Členové stavovské opozice vyhodili z oken Pražského hradu královské místodržící Viléma Slavatu z Chlumu, Jaroslava Bořitu z Martinic a kancléřského písaře Filipa Fabricia.⁸ Čeští rebelové/stavové, stejně jako Ferdinand II., začali velice rychle chystat své armády, a tím také hledat oporu v dalších evropských zemích. Stavové své konání hájili tím, že trestají porušení náboženských svobod. Zato Habsburkové zastávali názor, že se „pouze“ brání vzbouření lidu. Neshody a nevraživost mezi oběma stranami, doprovázená utrpením, válkou a všudypřítomnou smrtí, nakonec vedla až k několikaletému boji o moc.

Po skonu císaře Matyáše se rozhodovalo o jeho nástupci mezi Fridrichem (také uváděn jako Bedřich) Falckým a Ferdinandem II. Matyáš již za svého života doporučoval Ferdinanda, a ten byl koncem června korunován.⁹ I přes konfедераční ústavu, ve které stálo, že za života panovníka nesmí být volen nový král, rozhodl 19. srpna generální sněm sesadit Ferdinanda II. z českého trůnu.¹⁰ Hlasováním stavů, 26. a 27. srpna 1619, byl českým králem zvolen Fridrich Falcký, čímž zároveň skončila vláda třiceti stavovských direktorů.¹¹ Po zjištění těchto skutečností, začal Ferdinand okamžitě zbrojit proti vlastizrádcům. Válka mezi českými stavy a Habsburky nadále pokračovala.

V létě roku 1620 stály české země v nesnadném postavení a samo obyvatelstvo se v politických událostech neorientovalo. V Praze teoreticky vládl Fridrich Falcký, jenž se v této době snaží zorientovat v úředních záležitostech. Stavové musí tedy řešit nejenom prosazování nového krále, zvládat boj se soupeři, ale také musí zvládat stále častěji se vyskytující nepokoje uvnitř samotných vojenských oddílů. Vzrůstající napětí vznikalo povětšinou z důvodu nevyplacení žoldu.

⁷ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 24. ISBN 80-902242-6-1.

⁸ KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 Bílá hora o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003, s. 63. ISBN 80-86515-24-9.

⁹ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 23. ISBN 80-902242-6-1.

¹⁰ KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 Bílá hora o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003, s. 113. ISBN 80-86515-24-9.

¹¹ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 52. ISBN 80-902242-6-1.

Během podzimních měsíců, října a listopadu, roku 1620 se začala stavovská vojska stahovat blíže k Praze.

7. listopadu se tak stavovská armáda ocitne před pražským předměstím, kde se usadili před Strahovskou bránou na tzv. Bílé hoře.¹² Jednalo se o strategicky velmi výhodné místo, především díky výškovému rozdílu, který nepřátelé museli překonat. Stavové však ve svých řadách museli řešit i jiné problémy. Upadající morálka, nedůvěra k velení, nejasnosti ohledně vyplácení žoldu, únava po dlouhém pochodu nebo ranní příjezd Uhrů po kruté bitvě u Ruzyně. Tyto a další faktory tak pravděpodobně negativně ovlivnily události následující.

O den později, tedy 8. listopadu, krátce před polednem započala bitva útokem katolické armády. Bitva však skončila po necelých dvou hodinách. Některé jednotky stavovského vojska (např. uherské oddíly ve 3. sledu či Thurnův oddíl) se daly na útěk¹³, a tím vnesly zmatek do zbytku armády, jež se započala hroutit. Vítězství katolické armády se tak stalo poměrně nečekaným, avšak rychlým výsledkem, který zároveň úplně a dokonale porazil česká vojska.¹⁴ Katolická armáda se po vítězství dostala do pražských měst, z bojiště vítězně odnášeli trofeje, např. děla, korouhve a standarty poražených, Anhaltovu pojízdnu kancelář s cennými dokumenty, a především brilianty zdobený podvazkový pás krále Fridricha.¹⁵

I v den bitvy zasáhl do osudu Fridricha jeho anglický původ. Král Fridrich v tento den hostil anglického vyslance, kterého mimo jiné vyslal po prohrané bitvě vyjednat příměří k vítězům.¹⁶ Sám král se vydal na Staré Město, kde se setkal s vůdci protestantů a řešil s nimi, co dál. Nikdo se však nerozhodl k obraně Prahy a boji. Mezi obyvateli tak narůstalo zoufalství a nenávisť vůči panovníkovi. Hned následující den po prohrané bitvě se dal do té doby český král Fridrich Falcký na útěk do Slezska. Tímto krokem skončila veškerá stavovská opozice a dlouholeté neshody tak měly svého „výherce“. Poražené stavy si velice rychle uvědomovaly naléhavost a pro ně také plynoucí nebezpečí z konečného vývoje. Hned den po bitvě předstoupil Vilém z Lobkovic, jakožto zemský úředník, se stavovskou deputací k Maxmiliánu Bavorskému s žádostí o zachování dosavadních svobod, amnestií pro provinilé a s uznáním Ferdinanda II. českým králem.¹⁷

¹² ČORNEJOVÁ, Ivana; KAŠE, Jiří; MIKULEC, Jiří a VLNAS, Vít. *Velké dějiny zemí Koruny české VIII*. Praha: Paseka, 2008, s. 57. ISBN 978-80-7185-947-5.

¹³ KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 Bílá hora o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003, s. 159. ISBN 80-86515-24-9.

¹⁴ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 145. ISBN 80-902242-6-1.

¹⁵ Tamtéž, s. 146.

¹⁶ KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 Bílá hora o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003, s. 163. ISBN 80-86515-24-9.

¹⁷ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 156. ISBN 80-902242-6-1.

Znovuzavedená vláda, pod taktovkou Ferdinanda II., vydala reskriptem povinné holdování panovníkovi, a také poprvé padlo rozhodnutí o potrestání předních rebelů.¹⁸ Potrestáním vzbouřenců byli pověřeni Karel z Lichtenštejna a František z Ditrichštejna, věrní katoličtí přívrženci panovníka.¹⁹ Sankce odpovídaly tehdejšími právními normám trestů za vzpouru proti vladaři. Mezi takové patřily například tresty, jako je konfiskace majetku a hrdelní tresty. V únoru 1621 vznikl jmenný seznam lidí, kteří byli na základě reskriptu uvězněni. Soud započal již v březnu téhož roku a první popravy byly provedeny v červnu. Dne 21. června 1621 bylo na Staroměstském rynku popraveno 27 zúčastněných rebelantů – mezi popravenými pak byli Diviš Černín, Jáchym Ondřej Šlik, Kryštof Harant z Polžice a Bezdruzic, Václav Budovec z Budova, dalších 7 rytířů a 17 měšťanů.²⁰ Mezi odsouzenými však chyběla jména nejvýznamnějších vojevůdců, např. Thurna.

Bitva na Bílé hoře měla fatální dopad jednak na jednotlivce a rodiny, ale také na českou samostatnost. Začaly se zavádět nové absolutistické prvky; mezi nimi například tzv. Obnovené zřízení zemské, ve kterém panovník vyhlásil dědičnost českého trůnu v habsburské dynastii. Zákonodárná moc byla vložena výhradně do rukou panovníka, započala rekatolizace obyvatelstva. Díky vydávaným reskriptům přibyl čtvrtý zemský stav (duchovní), pražská univerzita byla předána jezuitům, fary byly obsazovány výhradně katolickou vrchností, a také došlo ke zrovnoprávnění češtiny a němčiny v úředním styku.²¹ Následovala celá řada rekatolizačních projektů. Obyvatelé, kterých se tato opatření týkala, měli dvojí možnost; podřídit se novým nařízením, nebo odejít do exilu.

Bělohorské vítězství mělo zásadní vliv i na do té doby neutrální nekatolíky, kteří se následně zapojili do aktivit a přehodnocovali své postoje. Do protihabsburského postoje se tak postavili Dánové, Sasové, Holanďané, Švédové, Braniborští a další.²² Konflikt, který započal o mnoho let dříve a jehož součástí se staly milníky jako pražská defenestrace či samotná bitva na Bílé hoře, se nakonec rozrostl ve válku, která trvala ještě následujících třicet let.

¹⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana; KAŠE, Jiří; MIKULEC, Jiří a VLNAS, Vít. *Velké dějiny země Koruny české VIII*. Praha: Paseka, 2008, s. 68. ISBN 978-80-7185-947-5.

¹⁹ Tamtéž, s. 68.

²⁰ PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora její příčiny i následky*. Praha: Vesmír, 1921, s. 93

²¹ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 163-164. ISBN 80-902242-6-1.

²² Tamtéž, s. 165.

2. Interpretace Bílé hory a pobělohorské doby

V této kapitole se zaměřuji na mýty, pojetí a interpretaci událostí Bílé hory a doby po ní v průběhu let. Informace, které zde zpracovávám, jsem čerpala z odborné literatury zaměřující se na historický význam Bílé hory, a také na vznik a rozvoj samotného mýtu rozvíjejícího se kolem těchto událostí.

Pohled na situaci Bílé hory se v průběhu let proměňoval. A je tak velmi důležité si uvědomovat rozdíl mezi mytizovaným a kritickým viděním událostí. Symbolika Bílé hory se tak měnila v důsledku emocionálních vazeb a často docházelo ke zkreslení skutečné události. Hlavním důvodem rozdílných pojetí událostí 8. listopadu 1620 byla jednoznačně doba dané společnosti, která o události diskutovala a dále s její myšlenkou pracovala. Jinak ji chápala doba obrozenecká, jinak společnost pod tíhou komunistického režimu. Pobělohorská doba se v průběhu staletí stala velmi často upravovanou, domyšlenou a rozdílně interpretovanou událostí. Společnost v ní spatřovala jednu z nejhlubších a nezměnitelných katastrof v dějinách českých zemí. Josef Petráň ve svém díle zabývajícím se tématem mýtu Bílé hory zdůrazňuje, že právě bělohorský mýtus je velice významnou složkou historie a tradice novodobého českého národa.²³

2.1. Mýtus Bílé hory v 17. a 18. století

Bitva na Bílé hoře se odehrála v roce 1620, tedy v první čtvrtině 17. století, a značně tak ovlivnila budoucí vývoj následujících staletí. Jedním z důvodů, proč je bitva považována za významný milník, je skutečnost, že se na dlouhou dobu stala jedinou zásadní událostí a až do konce 19. století nebylo toto období jinak výrazně vnitřně diferenciováno.²⁴ I Zdeněk Hojda se ve svém díle kloní k myšlence, že Bělohorský mýtus určil a stále určuje pohled na celé 17. století v Čechách.²⁵

Způsob, jakým lidé přeživší hrůzy bitvy tuto událost vnímali, zůstává spíše spekulativní. Mnozí pravděpodobně nechtěli nebo nedokázali vzpomínat na to, co bylo, co prožili. Společně

²³ PETRÁŇ, Josef. Na téma mýtu Bílé hory. In: VLK, Miloslav. *Traditio et cultus miscellanea historica bohemia: Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 141. ISBN 80-7066-762-1.

²⁴ RAK, Jiří. In: *Bývali Čechové*. Jinočany: H&H, 1994, s. 129. ISBN 80-85787-73-3.

²⁵ HOJDA, Zdeněk. Náboženská perzekuce po Bílé hoře jako součást českého mýtu. In: HLAVÁČEK, Ivan a HRDINA, Jan. *Facta probant homines: Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*. Praha: Scriptorium, 1998, s. 181. ISBN 80-86197-00-X.

s útrapami zapomínají na celé období, přichází tak o hodnoty a zvyklosti několika let. Někteří (katolíci) však mohli vítězství vnímat jako zásah boží, zásah Panny Marie.²⁶

Bílá hora rozhodla o osudu českého povstání a celkových poměrech v zemi. Následovala násilná rekatolizace obyvatelstva, likvidování staré nekatolické kultury.²⁷ Vítězná aliance tak udávala nejenom víru, která byla ta jediná správná, ale zároveň lidem ukazovala pouze jednu stranu bitvy. Byly jasně dány příčiny konfliktu kolem Bílé hory tak, aby vyhovovaly interpretaci vítězů. Mnoho lidí v této době zároveň vnímalo svou víru jakožto synonymum pro národní identitu. Ti, kteří tak chtěli „zůstat“ Čechy, přijímali (i pod nátlakem) víru vítězů. Byli však i tací, jenž vnímali důležitost ponechat si svou víru. Víra pro ně znamenala víc než loajalita vůči panovníkovi, odcházeli tedy do exilu.

Pokud se zaměříme na literární pozůstatky z této doby, je důležité brát v úvahu, že autoři textů byli často přímými účastníky těchto událostí či tato událost měla velký dopad na jejich život. Přesný počet zachovaných svědectví těchto událostí je takřka nemožné spočítat. Je nutné brát v úvahu úroveň gramotnosti obyvatelstva tohoto období, stejně jako dostupnost surovin potřebných k sepsání vlastních pamětí, z jaké sociální vrstvy autoři pocházeli nebo k jakému vyznání se hlásili.

Mezi autory, kteří zanechali svědectví doby 17. a 18. století, by patřili například Pavel Stránský, Bohuslav Balbín či rychtář Vavák. Ačkoliv se někteří z nich (např. Vavák) narodili až o několik let později, měli stále dostatek informací a zážitků z rodinných pamětí, které mohli zaznamenat.

2.2. Pohledy českých obrozenců 19. století na bělohorskou dobu

Počátkem 19. století se v české společnosti objevuje silná myšlenka nacionalismu, který by se dal vnímat jako intenzivní uvědomování vlastní národní identity. Národní obrození, které je neoddělitelnou součástí tohoto období, se dalo chápat dvojitým způsobem, a to ať již jako něco „zázračného“, tak také jako součást nadnárodního vývoje.²⁸

Obrození, které v průběhu let zasáhlo téměř celou Evropu, tak napomohlo k výrazné proměně. Díky národnímu uvědomování jednotlivých států tak dochází k otřesení pozice náboženství a vlivu křesťanství na obyvatele i vládu zemí. Lidé si tak začínají uvědomovat podstatu národní identity, a přestávají ji zaměňovat s vyznávanou vírou. Být Čech tedy automaticky neznamená být katolík.

²⁶ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 24. ISBN 80-902242-6-1.

²⁷ RAK, Jiří. *Bývali Čechové*. Jinočany: H&H, 1994, s. 129. ISBN 80-85787-73-3.

²⁸ Tamtéž, s. 130.

V průběhu století je díky novodobému smýšlení i znatelný výrazný progres v chápání samotné bitvy, ale také jejich důsledků a viníků.

K tématu Bílé hory se první generační vlna národních obrozenců vyjadřovala jako k symbolu úpadku, avšak se našli i tací, kteří k bělohorské době měli obdiv a vnímali ji jako „zlatý věk“ českého jazyka a literatury.²⁹ Co však obrozenecké smýšlení těžce snášelo, bylo úřední zrovnoprávnění němčiny s češtinou, které vzešlo z Obnoveného zřízení zemského a utlumení národního jazyka vedlo i k potlačení samotného češství a ducha národa.

Výrazné osobnosti této doby si uvědomovaly jisté podobnosti situace, ve které se nacházely, se situací, která se odehrávala po Bílé hoře. Mezi ně patřily například pocity utlačování. Motiv Bílé hory se tak stal jakýmsi nosným bodem, jak by mohla celá situace vyescalovat. Bělohorská tematika se tak nesla v myslích až do 19. století. Předávání odkazu 17. století vedlo k tomu, že ani v dalších stoletích nebyla tato událost doby bělohorské zapomenuta. Tím se také v myšlenkách společnosti udržuje identita českého národa.

Intelektuálové 19. století se nezapomněli vyjádřit ani k samotnému místu bitvy. Návrší Bílé hory nedaleko Prahy (dnes již její součástí) bylo velmi důležitým místem. Různé osobnosti se však k připomínání a uctívání tohoto místa stavěly odlišně. Někteří vnímají památku Bílé hory jako vlastenecké prokletí, hrob národa.³⁰ Vlastenecky smýšlející vnímali právě otázku českého národa jako velmi silnou a prohraná bitva byla vnímána jako zklamání a zničení silné a historicky podložené země a jejího obyvatelstva.

Během padesátých a šedesátých let 19. století se bělohorská tematika dostává do širšího centra zájmů. V této době tak vzniká a své místo si nachází tzv. kult Bílé hory – ponurý obraz národní tragédie a mučedníků pobělohorské éry, a je celkově vnímán jako podobizna národní tragédie.³¹

O transformaci vžitého názoru na vnímání Bílé hory se pokusil Václav Vladivoj Tomek, který zveřejnil ve studii „*O stavovských nepokojích v zemích mocnářství Rakouského za panování Rudolfa II. a Matyáše*“ myšlenku, že vinu prohrané bitvy nesou šlechtičtí vůdci a jako první přestal s vyzdvihováním předbělohorské společnosti.³² Zanechal tak svými polemikami a názory značné otázky ohledně příčin bitvy, kdo je skutečným strůjcem celého povstání a zda je to pouze šlechtická vrstva usilující o větší moc. Zde je znatelný negativní

²⁹ Tamtéž, s. 130.

³⁰ HOJDA, Zdeněk. Náboženská perzekuce po Bílé hoře jako součást českého mýtu. In: HLAVÁČEK, Ivan a HRDINA, Jan. *Facta probant homines: Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*. Praha: Scriptorium, 1998, s. 183. ISBN 80-86197-00-X.

³¹ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 166. ISBN 80-902242-6-1.

³² RAK, Jiří. In: *Bývali Čechové*. Jinočany: H&H, 1994, s. 131. ISBN 80-85787-73-3.

stereotypní postoj 19. století k úlohám české šlechty.³³ Tyto otázky se postupem času stále hlouběji analyzovaly, vyvolávaly mnohé další dotazy a formovaly budoucí názory. Pozdější různé ideologie využily, některé zneužily, tyto názory a udělaly z nich nástroj ovlivňování společnosti.

Česká historiografie nedisponuje jednotným názorem na příčiny českého povstání, zůstává však jednotná v negaci pobělohorské doby.³⁴ Například v míněních národních obrozenců mohou za hrůzy, které následovaly po bitvě 8. listopadu 1620, členové jezuitského řádu. Pokaždé, kdy byla snaha o znovuuvedení jezuitů do Čech, přišla velká vlna nevole z české strany.³⁵ V díle Jiřího Raka je také citován Karel Havlíček, jenž se také vyjádřil a dal najevo svou pozici k postoji a vnímání jezuitského řádu: „*úhlavní to škůdce a hubitel národu českého, který téměř jen proto do země naší byl povolán, aby dusil osvětlu a ducha národního.*“³⁶

Koncem 19. století a počátkem 20. století se začíná diskutovat o tzv. české otázce. Nejsilnějším hlasem byl v tomto pojetí Tomáš Garrigue Masaryk, který napsal knihu *Česká otázka: snahy a tužby národního obrození* poprvé vydanou v roce 1895. Ihned v předmluvě je jasně daný směr a ukázáno, že nevnímá českou otázkou politickým pohledem, ale snaží se ji ukázat ve světle sociologických rozborů. Při zmínkách o událostech Bílé hory tak brojí proti vnímání vlasteneckých deklamací a poukazuje na fakt, že události bělohorské nejsou takové, jaké si je obrozenci vytvořili, a chybně líčí úpadek 17. a 18. století. Také zde vnáší myšlenku a připomíná, že se nijak nemluví o hospodářském úpadku, který po bitvě a bojích nastaly.³⁷ Masarykovo dílo vyvolalo celou vlnu ohlasů i kritiky a nenechalo mnohé další bez reakce. Někteří se stali Masarykovými stoupenci a s jeho názory souhlasili, jiní se však proti takovému tvrzení bránili (např. Josef Pekař).

Mnoho různých osobností se snaží historickou událost dostat do širšího povědomí obyčejných lidí. Více o ní píší, zajímají se o ni a celkově si ji častěji připomínají. Mezi autory devatenáctého století, kteří se nechali ovlivnit dějinnou událostí 17. století, patří například Vítězslav Hálek, Adolf Heyduk, Julius Zeyer, Jaroslav Vrchlický nebo Josef Jiří Kolár. Ti ve svých dílech zpracovávali téma Bílé hory a představili situaci doby jako národní potupu a také jako okamžik, který završil velkou dobu českého národa.³⁸ Josef Svatopluk Machar a Viktor

³³ Tamtéž, s. 131.

³⁴ Tamtéž, s. 132.

³⁵ Tamtéž, s. 133.

³⁶ Tamtéž, s. 133.

³⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka snahy a tužby národního obrození*. Vyd. 8. Praha: Svoboda, 1990, s. 202-203. ISBN 80-205-0061-8.

³⁸ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, s. 166. ISBN 80-902242-6-1.

Dyk ve svých publikacích také poukazují na fakt, že rok 1620 změnil celkově národní charakter. Na tomto místě nelze opomenout dílo *Temno* od Aloise Jiráska, jehož titul použili mnozí vzdělanci jako označení pro období od pobělohorské doby do 19. století.

2.3. Mýtus Bílé hory ve 20. století

Na počátku 20. století byla bělohorská tematika a události po ní vnímány a silně ovlivněny hlavně politickými kontexty doby a kulturně-společenskými činiteli.

Po vzniku samostatné Československé republiky (1918) zůstává situace kolem mýtu Bílé hory stále stejná jako na konci 19. století. Hlavní představitelé závěru předchozího století jsou totiž stále značně aktivní a své postoje dávají najevo. Po roce 1918 tak lidé stále vnímají symboliku Bílé hory jako odpor proti Habsburské monarchii a katolické nadvládě. Události se také staly jakýmsi stěžejním bodem při boji za nezávislost samostatné republiky.

V roce 1920, po dvou letech od založení republiky, se slaví významné výročí 300 let od bitvy na Bílé hoře. Některé politické strany dokonce využívaly odkazů k historickým událostem ve svých heslech, například „překonat neblahé dědictví Bílé hory.“³⁹

Situace kolem 2. světové války, hlavně období Mnichovské dohody a následná okupace Čech, opět obnovila vzpomínky na období Bílé hory. Důvody byly jednoduché. Začaly se opětovně vracet pocity musející pravděpodobně vyvstávat i v myslích jedinců 17. století, kteří byli nuceni čelit pobělohorským následkům. U obyvatel Protektorátu se mohl objevovat pocit národního útlaku. Ten do této doby znali jen díky proběhlým historickým událostem, které si stále připomínali. Opět se začala řešit otázka ztráty národního sebevědomí, jazyka a volnosti.

Motiv bitvy se opět začal vyskytovat i v uměleckých dílech různých autorů, např. Jaroslav Durych, František Kubka, Miloš V. Kratochvíl.⁴⁰ Spisovatelé a další různí umělci se snažili povzbudit zájem o historii a připomenout hrůzy, kterým v minulosti český národ čelil. Snažili se tak povzbudit lid do boje poukazováním na historii a již proběhlá povstání českého národa, který se nacházel v podobné situaci.

Vývoj v poválečném období se lehce proměnil. V rámci komunistického režimu se upřednostňovaly historické události, které proběhly mnohem dříve než bitva na Bílé hoře. Pozornost byla spíše věnována době husitské.⁴¹ Ačkoliv byla upřednostňována jiná období našich dějin, interpretaci v rámci socialistické ideologie se nevyhnula ani bělohorská

³⁹ Tamtéž, s. 169.

⁴⁰ Tamtéž, s. 169.

⁴¹ Tamtéž, s. 169.

tématika. Ta však byla přetvořena k takovému obrazu, aby podporovala komunistické smýšlení. Těmito procesy se tak vytvořila řada nových komunistických verzí národní historie.

Po roce 1989, po pádu komunismu a opětovném obnovení demokracie, se začalo i znovu pracovat s historickými událostmi, které v důsledku ideologií byly pozměněny a celé generace žily ve změněných dějepisných faktech. Po převratu tak bylo potřeba nalézt a přeformulovat ty historické události, které byly pozměněny. Bylo tak nutné vytvářet jejich nové interpretace. Často však docházelo k polemikám o vhodném postoji k vnímání bitvy a událostech po ní v kontextu moderních demokratických hodnot. Svoboda tisku, svoboda slova, svoboda života, se tak započala projevat i v tom, z jaké perspektivy lze historické události vnímat. Objevují se tak díla rozličná, ovlivněna různými politickými, kulturními a národními názory samotného autora. Je však nutno si stále uvědomovat, kdy se jedná o historická fakta a kde se jedná o přizpůsobené výklady.

Ve 20. století se také objevuje výrazný posun v bádání ohledně celé bitvy na Bílé hoře a následné třicetileté války. Po roce 1948 se začíná více rozšiřovat odborný výzkum celé epochy.⁴² Kromě obecně známých informací se navíc začalo pracovat na novém přístupu k propojení bělohorských událostí s mezinárodním kontextem. Díky četným historikům věnujícím se tomuto tématu tak může dnešní věda posouvat problematiku spojenou s bitvou na Bílé hoře a dalšími mýty s ní spojenými do pevného základu vědecky podložených poznatků.

Motivy Bílé hory jsou stále významnou a připomínanou součástí české kulturní tradice. Od politických projevů přes uměleckou literaturu. Bělohorské motivy zasáhly spoustu oblastí, které dávají lidem nahlédnout do situace 17. století, a mnohdy právě na ní demonstrují i současné dění.

2.4. Porovnání proměn historického chápání bitvy na Bílé hoře

Pokud porovnáme všechna tři období, která na sebe v časovém kontinuu navazují, nalezneme nejenom paralelu, která se objevuje po celou dobu, ale lze také vnímat, že se chápání pobělohorských událostí značně proměnilo. Záleželo na nejrůznějších aspektech, jež dovolily společnosti, a především intelektuálům o odkazech této historické události uvažovat v nejrůznějších perspektivách.

Hlediska ovlivňující pojetí a vnímání motivů bělohorských byla výrazně determinována politickým kontextem v zemi. Vlády totiž intenzivně zajímalo, jak je historie národa vnímána širokou veřejností, jaké kulturní odkazy jsou předávány, jaké inspirace lze načerpat z minulosti

⁴² Tamtéž, s. 169.

a kde tkví kořeny národa a jeho síla. Vše, co se dalo použít proti jakékoli ideologii, bylo špatné. Každá vláda, monarchistická, nacistická či komunistická, všechny sdílely jedno společné – chtěly prezentovat lidem jen takové pojetí událostí kolem 8. listopadu 1620 a době po ní následující, které by nekompromitovalo jejich vlastní záměry a ideologické představy v očích obyvatelstva. Historie se naopak po každé stala silným činitelem manipulativních technik, přičemž samotné události byly často předkládány ve zkreslených podobách tak, aby co nejlépe vyhovovaly ideologii a sloužily k propagaci pozitivního obrazu.

Způsob, jakým byla podávána bitva a událostí po ní, ovlivňoval i interpretaci uměleckých děl inspirovaných právě touto historickou událostí. Pojetí a podoba beletristických děl se s postupem času měnily paralelně s vývojem politickým a společenským. Všechny tyto aspekty byly vzájemně propojeny.

Během staletí je bitva na Bílé hoře vnímána odlišně, stejně jako její dopady. Avšak pokaždé značně ovlivnily národní identitu Čechů a pracovala s jejich národním uvědoměním a sebevědomím.

3. Literární analýza vybraných titulů

Téma Bílé hory a pobělohorské doby se nachází ve velkém množství literárních děl. Ve své bakalářské práci jsem však pracovala s díly vydanými až v druhé polovině 20. století. Těch je na rozdíl od beletrie 19. století zabývající se stejným tématem méně (nebo nejsou tak známá). Z dostupných děl jsem vybrala tři, na která se dále zaměřuji. Knihy si jsou sice základním tématem a motivy blízké, avšak v rozsahu a způsobu zpracování jsou velmi rozdílné. Právě jejich rozličnost v pojetí mi pomohla vyselektovat díla, která se stanou nosnou částí celé této práce.

V dalších kapitolách se tedy zaměříme na román Karla Michala *Čest a sláva*, jenž byl vydán v roce 1966. Dále na povídkový cyklus *Den pro císaře a jiné lidi* z roku 1984 od Jaroslava Bočka. A do třetice se jedná o povídku *Zájem Galaxie* Ludvíka Součka, která byla vydána v roce 1985. Jak bylo výše uvedeno, díla splňují podmínku stejného motivu, tedy ve zpracování příběhů se objevuje bělohorská tematika. Samotné formy jednotlivých děl naznačují, že se každý z autorů k tématice postavil jinak, zachytil ji z jiného úhlu a v odlišné podobě.

Analýzu textů jsem zpracovávala v různých oblastech a členění. Snažila jsem se vždy vybrat jednotlivé oblasti, jež jsem zpracovala a zhodnotila ve všech dílech a pozorovala tak jejich jedinečnost i prvky podobné. V teoretické části rozborů jsem vycházela především z díla Daniely Hodrové *...na okraji chaosu*, které mi pomohlo sjednotit myšlenky a dát řád celému bádání.

Zaměřila jsem se tedy na samotné kompozice děl. V práci jsem využila dělení textové kompozice na vnější a vnitřní. Přičemž vnější dělení zde chápu jako horizontální členění textu na textové úseky. Tedy, jak je dílo rozděleno do kapitol, ty do jednotlivých odstavců, či jak jsou vystavěny samotné věty. Vnitřní kompozice je jakási vertikální rovina, kterou zde chápu jako jednotlivá slova, témata, postavy, jednotlivé prvky na sebe navazující.

Prvotně se tedy zaměřuji na samotnou literární analýzu, jazykové prostředky, mluvnickou stavbu vět, interpunkci, zkrátka cokoli, co je v dílech unikátní a podtrhuje autorův styl. Také se zaměřuji na téma, postavy a celkový příběh děl. Po tomto rozboru se věnuji samotnému zobrazení historických událostí. Tedy tomu, z jakého pohledu je nahlíženo na bělohorskou dobu, jak autor pracuje se skutečnostmi této historické události a jak ji promítá do svého díla.

4. Čest a sláva

Karel Michal, občanským jménem Petr Buksa, vydal román *Čest a sláva* v roce 1966. Avšak již o rok dříve bylo toto dílo publikováno v časopise *Plamen*. Do měsíčníku, který byl dle Janouška prestižní beletristické revue, přispívali autoři snažící se svým dílem překročit vymezené hranice socialistického realismu.⁴³ Přidal se tak k dalším známým spisovatelům, kteří některá ze svých děl poprvé otiskli právě v tomto časopise. Mezi nimi bychom našli například Františka Hrubína s dílem *Romance pro křídlovku* nebo Arnošta Lustiga s *Modlitbou pro Kateřinu Horowitzovou* a mnohé další.⁴⁴

V díle Pavla Janouška je k této novele uvedeno, že dílo *Čest a sláva* se stalo počátkem 60. let jakýmsi předělem v rámci historických próz, čímž narušilo zvyky let předcházejících.⁴⁵

Jednou z prvních klíčových změn využitou v tomto díle je ironie. Ta se v rámci historických próz příliš nevyskytuje. Již samotný titul díla je totiž nutno chápat jako ironii. Samotný příběh totiž nepřinese žádné velké hrdinské či heroické skutky, slávu hrdinům ani obraz a zachycení velké historie. Vše je naopak převrácené, vše se stává fraškou, karikaturou a odvaha je změněna v hloupost a rytířství v posedlost.

Michalovu poetiku v tomto díle si lze vyložit jako postoj proti běžným konvencím doby. Dílo jakoby zrcadlilo stanovisko autora, který se staví proti velkolepým národním otázkám českého národa, ušlechtilým mýtům hrdinství, slávy a rozumu lidí.

4.1. Literární rozbor díla

Základním aspektem, na němž je vystavěna celá románová podoba díla *Čest a sláva*, je s určitou jednoznačností, ve značné míře využití ironie a satirického paradoxu. Jak bylo zmíněno výše, již samotné korespondování mezi titulem knihy a vlastním textem vyznívá jako paradox.

Nadsázka, posměch, paradox a další literární figury a tropy doprovázejí celou knihu. Ve velkém množství se tyto prvky objevují v jazyku vypravěče. Ten jimi nešetří v poznámkách k probíhajícímu ději či k samotným postavám. Vypravěč své promluvy a ironické poznámky směřuje nejenom k poměrům rytířova sídla, ale také se zaměřuje na celé „velké“ hrdinské

⁴³ JANOUŠEK, Pavel a spol. *Dějiny české literatury 1945–1989*. Sv. III. Praha: ÚČL AV ČR, 2007, s. 54. ISBN 978-20-200-1583-9.

⁴⁴ *Plamen*. Online. Slovník české literatury po roce 1945. 2006. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=186>. [cit. 2024-04-12].

⁴⁵ JANOUŠEK, Pavel a , a spol. *Dějiny české literatury 1945–1989*. Sv. III. Praha: ÚČL AV ČR, 2007, s. 316. ISBN 978-20-200-1583-9.

výkony, takříkajíc velkolepé rytířské dovednosti. Tyto skutečnosti vypravěč pomáhá dokreslit a komentuje je tak, že nakonec vypadají jako karikatura celého příběhu. Vypravěčská pozice je postavena nad celý příběh; vypravěč se tedy nestává přímým účastníkem děje, nijak do něj nezasahuje. Vše pouze pozoruje a předává příběh čtenáři i se svým ironickým komentářem.

Děj knihy je vsazen do období konce třicetileté války, tedy přibližně do 40. let 17. století. Nejspíše se jedná o samotný rok 1648, kdy byl podepsán vestfálský mír. Celý příběh postupně eskaluje až k okamžiku, kdy je zmíněna právě tato skutečnost (konkrétně se jedná pouze o jednu repliku v celé knize), která následně rozehrává „hru“ na naprosto zbytečné hrdinství rytíře Ryndy a jeho lidí, jež by se samo o sobě dalo přirovnat k hrdinství a celkové podstatě postavy dona Quijota.

Příběh je vyprávěn v lineární časové posloupnosti, což znamená, že se od začátku knihy víceméně drží plynulého časového kontinua a vše na sebe navazuje v logickém pořadí. V knize však nalezneme i momenty v ději, kde je odkazováno k minulosti, a tím se tak na chvíli přerušuje plynutí děje. Především se jedná o části, kde si některá z postav vybavuje svou minulost, a to v důsledku nějaké připomínky v její současnosti. Nebo se odchylka v plynulosti děje objeví ve chvíli, kdy vypravěč komunikuje se čtenářem a poukazuje na konkrétní situaci a dovysvětluje důvody jejího vzniku. Mezi takovéto odkazy k minulosti patří například moment, kdy je vysvětlena volba rytířova otce při volbě císaře a následné důsledky jeho rozhodnutí, které se již dotýkají i samotného Ryndy.

Jak je již naznačeno výše v textu, velice důležitým aspektem díla je také jazyk, který Michal použil při psaní tohoto příběhu, a díky kterému je do něj vložena jistá jedinečnost. Právě v jazyce jsou zachyceny ony ironické prvky posouvající rytířovo postavení a skutky na jinou úroveň než by průměrný čtenář očekával. Díky tomuto je tak představena odlišná podoba postav šlechty než se nachází v klasických historických románech.

Michalův propracovaný jazyk navíc významně napomáhá v rozlišování a definování jednotlivých postav vyskytujících se v příběhu. Hlavní hrdina, kolem kterého se dějová linka odehrává, sídlí na zemské tvrzi v Poříčanech. Rytíř Václav Rynda z Loučky není však žádný zbohatlý a ušlechtilý muž, který by svou vyšší společenskou příslušnost dával najevo vysokou mluvou či honosným sídlem. Jeho ponížené postavení, ačkoliv se jedná o šlechtice, je dáno právě otcovou volbou císaře a z ní vyplývajících důsledků celé situace. Hned od první věty je jasné, že zde se setkáváme s vyobrazeným rytířem, který má mnoho za sebou. Životní jistoty nevidí v bohatství a svou urozenost neměří ve zlatě, jak by mohl běžný čtenář od šlechticů raného novověku očekávat. Rytíř Rynda je popsán jako obyčejný člověk. Od běžné představy rytíře se odlišuje především vulgární mluvou, chováním a šlechtickými způsoby. A jeho tvrz

jakoby metaforovala celou jeho postavu – stejně obyčejná a mnohdy dost hrubá. Setkáváme se zde s ironizací představy romantizované postavy rytíře. Václav Rynda používá výrazy typu: „to mi jen tak vylítlo z huby“ či „drž hubu“.

Již těmito promluvami je dostatečně jasné zironizování samotné postavy. Expresivní vyjadřování je následně postaveno do kontrastu s některými dalšími postavami, kterým se budeme věnovat v následující části textu.

Dále ještě věnujme pozornost dalším postavám, jež nevyužívají svého typického chování, které bychom čekali od jejich postavení, a nepromlouvají jazykem, pod kterým bychom takovéto hrdiny běžně hledali. Jednou z nich je i paní Kateřina. Tedy dáma patřící do 17. století mezi vyšší společenskou vrstvu. V určitých místech se však i její monology míjí s mluvou dam jejího postavení, a tak trochu neočekávaně dává své postavě hloubku, která čtenáře téměř nutí pokračovat ve čtení tak, aby se dozvěděl další detaily a historii této postavy. Kdo by přiřkl dámě raného novověku některá z těchto slov: *zavří hubu, hnáte, skotáku, pazdíro, plavajzníku, knechte, hovnod'ouro* a mnohé další. Navíc, všechna zmíněná slova nalezneme v jedné jediné promluvě. Avšak takováto slova převážně nalézáme v monolozích, kdy paní Kateřina prožívá nějaké emocionální vypětí. V momentech „klidu“ a nevyhrocené situace se snaží držet jisté dámské dekórum a používá vytríbenější jazyk. Také se u ní samotné objevují monology, které naopak potvrzují, že patří ke šlechtické vrstvě. V díle se nachází její proslov k vesničanům, k rytířově „armádě“.⁴⁶ Ona sama, ač šlechtična, prochází kolem lidí připravených k boji a káže jim o morálce. To, jaká slova autor vybral a vložil je do úst Kateřiny, z této postavy dělá ženu odhodlanou, silnou, vzdělanou, samostatnou a především inteligentní. Jedna z mála ženských hrdinek, které kniha nabízí, je vytvořena v obraz silné samostatné ženy.

Jindřich Donovalský z Bejšic a Oujezda se na rozdíl od ostatních vyznačuje tím, že ve svých projevech využívá latinský jazyk, čímž se pravděpodobně pokouší o to, aby působil učeněji a moudřeji než ostatní. Jistý arogantní postoj je zde více než patrný. U obou těchto postav je v průběhu díla vidět jistá nadřazenost a opovržení, které mají především k rytíři a jeho sídlu.

Císařský komisař, Jindřich Donovalský, přijíždí společně s Kateřinou a francouzským kapitánem arkebuzírů Benediktem Heveraou na vzdálenou a zchátralou tvrz. Zde se snaží přemluvit rytíře Ryndu k boji a k pomoci obnovit celé české království. Již od samotného odhalení svého skutečného důvodu návštěvy (původně přijíždí s úplně odlišným důvodem a pod jinými identitami) se snaží argumenty přemluvit rytíře ke spolupráci a společnému odboji.

⁴⁶ MICHAL, Karel. *Čest a sláva*. Praha: Naše vojsko, 1966, s. 131-133.

Čím více se však snaží samotného rytíře, a později i jeho poddané, přesvědčit k účasti, tím více se ukazuje a je čtenáři odhalována skutečná příčina jejich snahy a to, že vše dělají jen z podnětu vlastního prospěchu, nikoli pro velkolepé obnovení českého království. Ironicky je tak poukázáno na fakt, že již v této době není hlavním důvodem třicetileté války boj o víru, ale jde spíše o vlastní zisk a hlavně přežití celé této doby, ze které je snaha vyjít v co nejlepším světle a s dobrým majetkem. V průběhu děje tedy klesá i samotná úroveň odůvodňování a přemlouvání ze strany Donovalského a paní Kateřiny. Avšak postupně je čím dál tím více zažeháván plamen v nitru rytíře. Václav Rynda uvidí v této, skoro až podstrčené, cestě a boji možnost slavného obnovení jeho rytířskosti a možnosti opět dokázat svou hodnotu značnou dávkou odvahy. Před začátkem samotné výpravy, pro kterou je rozhodnutá celá vesnice, je zjištěno, že vše již skončilo. Byl podepsán vestfálský mír. Vyburcovanému obyvatelstvu, a především zaslepenému rytíři Ryndovi, je však tato informace naprosto jedno a pokračují v cestě za bojem se slovy: „*Do boje za lepší svět.*“⁴⁷

Ačkoliv se v celé knize objevují inteligentní a silné postavy snažící se o velmi těžkou věc a bojující o to, čemu věří, přesto nevytváří ideální předobraz. Co se s jistotou nedá říct o jednotlivých postavách v tomto díle je to, zda se jedná kladnou či zápornou postavu. Každá je jakousi směsicí různých vlastností a jen těžko se zařazují do pozic hrdinů či záporáků.

Znovu se zde vrátíme ke slovníku a replikám samotného vypravěče. V důkladnějším rozboru totiž nemůžeme přehlédnout ani jeho vlastní lexikon. Způsob, jakým je příběh vyprávěn, jaká slova zde volil autor a vkládal do míst popisných je nanejvýš fascinující. Nalézáme zde značnou míru nejrůznějších a velice originálních metafor i různé tropy a figury. Hned na první stránce nalezneme přirovnání „*poduška byla ted' pečlivě srovnaná a vyčechraná jako blahobytný husí zadek.*“⁴⁸ Vypravěč navíc ve svých monolozích a popisování používá různé formy, např. řečnické otázky. I jeho „promluvy“ se tváří díky své konstrukci velice chytře, ale pokud se zaměříme na to, čemu jsou věnovány či jaká slova jsou zde volena, není tomu tak. Čtenáře nad jeho významem jistě donutí zapřemýšlet. Velmi originální jsou tak například věty: „*meč slouží k mečení, což koza zastane,*“⁴⁹ nebo „*sklo je moc drahé, a zejména zbytečné, a ze židle mléko nevydojíš, ať už má či nemá v potahu díru.*“⁵⁰ Takto jedinečně vystavěné věty nalezneme i v promluvách samotných postav. Například Jindřich Donovalský

⁴⁷ Tamtéž, s. 182.

⁴⁸ Tamtéž, s. 9.

⁴⁹ Tamtéž, s. 9.

⁵⁰ Tamtéž, s. 15.

říká: „*A smysl nesmyslu je právě v tom, že se dovede až do konce.*“⁵¹ Mohlo by se zdát, že věty jsou vytrženy z kontextu a v celkovém toku textu budou dávat větší smysl. Nicméně některé věty jsou prostě utvořeny tak, že přitáhnou pozornost čtenáře, který se následně nad větou pozastaví, zamyslí se, ale další pokusy o racionální vysvětlení a pochopení již nejsou.

Některé věty, které také nutí k zamyšlení, v sobě skrývají skutečnou hloubku, ačkoliv se tak nemusí na první pohled zdát. Často se jedná o nějakou promluvu v rámci dialogu postav. Pokud takovouto větu vytrhneme z kontextu knihy, stále je plnohodnotná a nese silnou myšlenku. Mezi takové, které celému příběhu dávají existencionální a filozofickou složku lze zařadit věty typu „*ani nejpěknější historky o lovu nebývají ovšem po chuti liškám,*“⁵² nebo „*lidé jsou soucitní jako vši,*“⁵³ či „*plky nezabloudí, i když jdou pomalu.*“⁵⁴

Mnohá přirovnání či popisy jsou samy o sobě vytvořeny tak, aby podporovaly paradox a ironizaci celé knihy, ale pokud se zaměříme na jejich konstrukt a jak jsou vymyšleny, jsou vždy vedle sebe postavena slova opačná. Jako příklad lze uvést věty: „*veš pak váží mnoho,*“⁵⁵ nebo sousloví *zasraně zdvořilí*. Celkový výběr slov může čtenáře zpomalit ve čtení a zastavit tak prožitek a vnímání textu. Často zde autor využívá archaických slov, která sice pro mnohé mohou být dnes již nesrozumitelné, ale dokreslují celkové vyznění knihy. Mezi takové bych zařadila: *z korduánu, odvrci, šankr, houněné kytle, pejr, špehýř, deputát, trachtaci, jinověrců, podagře, brambas, ferule, plebán, kumpanie* či *cajbrkunšt*. Jedná se o slova dnes již archaická. Tyto výrazy pomáhají celý děj příběhu a jednotlivé dialogy i monology zasadit do období konce třicetileté války. Jedná se o výrazy, u kterých lze v této době očekávat, že je budou lidé používat. Jejich použití pomáhá celkovému vyznění a čtenář si tak může lépe dokreslit starší dobou našich dějin.

Na jazyce a celkově skladbě vět, které autor zvolil, je zajímavé jednak zmíněné používání citově zabarvených slov, vulgarismů či zvolacích vět, jednak také hojné využívání metafor a metonymií, které se týkají zvířecího světa. Již výše použité citace z díla také obsahují veš či lišku. V knize je jich však mnohem více, např. „*prašivá není ovce jen na jednom boku.*“⁵⁶ Druhou zajímavostí je používání citoslovců a dalších různých slovních druhů místo sloves. Velice zajímavé je třeba použití slov *plem, plem, plem*.

⁵¹ Tamtéž, s. 69.

⁵² Tamtéž, s. 42.

⁵³ Tamtéž, s. 66.

⁵⁴ Tamtéž, s. 72-73.

⁵⁵ Tamtéž, s. 14.

⁵⁶ Tamtéž, s. 46.

Text je tvořen z větší části dialogy či monology. Dějová linka je tak převážně posouvána prostřednictvím přímých promluv postav nebo skrze fokalizace, kdy díky vypravěči je čtenáři předloženo, co si postavy myslí, jak a hlavně proč se chovají tak, jak se chovají, a celkově co prožívají uvnitř sebe. Text je složen z krátkých vět, promluv střídajících se s velmi dlouhými souvětími. Nejednou se tak stane, že jeden odstavec je tvořen právě pouze jednou větou či promluvou postavy. Dochází zde tedy ke zvláštnímu paradoxu, kdy sice děj je poměrně rychlý a je lehčí orientace v textu, ale věty jsou dlouhé, a naopak se někdy stane, že v myšlenkách či monolozích je lehké se ztratit. To se děje hlavně ve chvílích, kdy některé postavy rozmýšlí, filozofují či vedou jen složitý a květnatý rozhovor s více postavami.

Pokud se na okamžik oprostíme od postav, světa textového, způsobu autorova mistrovství, musíme zmínit i to, do jakého prostředí je děj zasazen. To, jak je čtenáři přiblíženo prostředí postav. Celková síla příběhu funguje právě skrze popis „kulis“ událostí. Surovost, s jakou je okolí postav popisováno, čtenáře vtahuje dovnitř příběhu a nechává na něj dopadnout tíhu celého děje. Vše je popisováno s přesností, bez dobarvování, zkrátka je ukázáno to, co je či bylo. Celý příběh jako kdyby byl zahalen v temných barvách, které jen dokreslují sílu myšlenek knihy. Vypravěč tak představuje nejen samotné postavy, jejich vnitřní myšlenkové pochody či předkládaný příběh, ale také je daný důraz na prostředí, do kterého je toto vše vsazeno, a právě toto dodává Michalovu vyprávění další hloubku.

Celé dílo, celý příběh hrdinů, který je čtenáři předkládán s vlastní surovostí, bez okolků a umělého zkrášlování, doprovází po celé jeho délce otázka morální. Jde tedy především o otázky lidskosti, co je správné. Objevují se tak morální otázky například: jak neodbytná manipulace může ovlivnit mnohé životní cesty; co se stane ve chvíli, kdy správná myšlenka a zapálení pro věc se zvrtnou a lidé přestanou vnímat dobrovolnou volbu ostatních lidí; je správné pokračovat v boji za svou pravdu, za jedinou tu dobrou volbu, a co když to obnáší zabití člověka; a co morální odplata, co když druhá strana při svém boji za svou vlastní pravdu zabila nespočet lidí, příbuzných, zničila přátele i celé rodiny; kdy bojovat, a kdy se smířit s prohrou; kdy se vzdát a kdy přijmout osud? To jsou otázky, na které si musí každý člověk odpovědět sám a které právě tato kniha může vyvolat, a přimět tak čtenáře k zamyšlení.

Dalším pozoruhodným znakem celé knihy je i její vnější kompozice. Tedy formální struktura, jak je celý příběh poskládán do jednotlivých kapitol. Části, do kterých je text rozdělen, jsou sice vždy označeny nadpisem, avšak již postrádají číselné označení. Autor zde zvolil velice netradiční přístup, kdy názvy kapitol korespondují s vybranými pádovými otázkami. Prvnímu úseku patří zájmena náležící 1. pádu – *Kdo co*. Druhá část nese název *Kým čím*, tedy využívá sedmou pádovou otázku. Následuje třetí oddíl s názvem *Komu čemu*, což

odpovídá třetí pádové otázce. A naposledy čtvrtému úseku jsou dána slova *Koho co*, tedy čtvrtý pád.

Proč autor zvolil právě takovéto označení jednotlivých částí, si dnes můžeme už pouze domýšlet. Tyto skoro až filozofické otázky odráží téma identity a vztahů. Odpovědi na ně bychom tak pravděpodobně hledali v jednotlivých kapitolách.

U první kapitoly s názvem *Kdo co*, by se mohla zrcadlit základní otázka identity. Tedy kdo jsme a co děláme. V přeneseném významu na dílo – kdo jsou jednotlivé postavy. Navazující kapitola nadepsaná *Kým čím* se soustředí na roli a pozici postav ve společnosti. *Komu čemu* znázorňuje otázku vztahů a odpovědnosti, čemu věří. A naposledy otázka *Koho co* zaměřující se na vzájemnou interakci mezi lidmi; koho osoby vystupující v příběhu ovlivňují a co dělá tento vliv s jejich činy.

4.2. Rozbor historických paralel v díle

Kniha založená na historických faktech umožňuje čtenáři nahlédnout a vtáhnout ho do doby již skoro zapomenuté a znovu oživuje historické události.

Čest a sláva je kniha založená na historických faktech a zobrazuje děj v éře třicetileté války, tedy v období zkoumaném historiky s jistou pozoruhodnou fascinací. Jelikož je tedy dílo založené na skutečných faktech, lze v něm hledat paralely se proběhlými událostmi a porovnávat je.

Děj knihy se tedy odehrává na konci třicetileté války. Tato válka nese své název podle doby svého trvání (odehrávala se mezi lety 1618 až 1648) a již se neomezovala jen na hranice české a rakouské země, kde revoluce stavů započala, ale rozšířila se i dále do Evropy, například do Francie.⁵⁷

Vzhledem k tomu, že se příběh odehrává až v posledních letech tohoto období, nebudeme se v historických rozborech zabývat celou dobou třicetileté války. Zaměříme se převážně na dobu podpisu vestfálského míru. Tedy na okamžik, který značně rozpochyboval příběhovou linku a dokreslil úplně vyznění příběhu rozebírané knihy.

Vestfálský mír byl podepsán roku 1648 ve dvou vestfálských městech, jež měla být neutrální pro bojující strany.⁵⁸ Prvním městem byl Münster, kde se jednalo s katolíky, druhým Osnabrück, kde probíhala jednání s protestanty.⁵⁹ Tato dohoda ukončila válečné běsnění a

⁵⁷ STEHLÍKOVÁ, Klára. Vestfálský mír. Evropa po třicetileté válce. In: SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648-1914*. Praha: A. Skřivan ml., 1999, s. 7. ISBN 80-902261-3-2.

⁵⁸ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Vestfálský mír a česká otázka*. 1. Praha: Academia, 1968, s. 65.

⁵⁹ Tamtéž, s. 65.

pustošení oblasti střední Evropy. Klára Stehlíková zmiňuje, že právě konečná fáze třicetileté války také s sebou přinesla značnou porážku habsburskou.⁶⁰ Tento mír je také označován jako jeden z nejvýznamnějších diplomatických vztahů, jenž zakončil etapu oslabování císařské moci. Ačkoliv si císař udržel velký vliv, nemohl vyhlášovat válku, uzavírat mír a vypisovat daně bez souhlasu říšského sněmu.⁶¹ Otázkou však zůstává, jak právě podpis vestfálského míru zahýbal s myšlenkami českých lidí, kteří ho tak mohli vnímat jako symbol zrady, dehonestace či dokonce bezpráví, k jehož odčinění došlo až o mnoho let později společně s obnovením národní a státní samostatnosti.⁶²

Dějová zápleтка knihy je vystavěna okolo situace, kdy se francouzští emisaři snaží přemluvit rytíře k boji proti císaři. Dobu, ve které se postavy nachází, si čtenář dokáže odvodit pomocí motivů, jež se v knize vyskytují. Sice není hned na začátku celého příběhu sděleno, kde a v jaké době se postavy nachází, ale postupným plynutím textu je časoprostor zobrazen a pojmenován s jistou přesností. V průběhu textu se dozvídáme podstatné informace postupně. Nejprve je tedy text zasazen do místa pevnosti rytíře Ryndy a později je také uveden přímý odkaz na podepsání míru, jak již bylo zmíněno v předchozí části práce. Právě jasně zvolený časoprostor může být jakýmsi odrazovým můstkem v hledání dalších paralel.

Nejprve si položíme otázku, zda je nějaký jednoznačný předobraz pro rytíře Ryndu a jeho tvrz i pro poddané. Hlavní postava, rytíř Václav Rynda z Loučky a na Poříčanech, je pravděpodobně vymyšlenou postavou. Žádné zmínky či pozůstalosti o někom takovém se nezachovaly a s největší pravděpodobností ani neexistovaly. Autor si tak tuto postavu nejspíše vykonstruoval tak, aby fungovala v textu a podporovala jeho ironizaci. Je možné, a vcelku pravděpodobné, že v této době existovala celá řada zchudlých pánů a rytířů, kteří o svůj majetek přišli v důsledku pobělohorských událostí.

S postavou rytíře je spojena i závěrečná situace celého příběhu. Tedy pod tíhou vlastního rozhodnutí a svědomí se rozhodne nadále pokračovat v boji proti katolickým Habsburkům, ačkoliv byl vestfálský mír již podepsán a ostatní postavy se začínají smířovat se svým osudem a snaží se samotného rytíře přemluvit k odchodu do Francie, kde by byl ve větším bezpečí. Václav Rynda se však rozhodne pokračovat v boji. O žádné takové dodatečné akci, boji po podepsání míru, nebyly nalezeny informace. Tuto událost ovšem nelze s jednoznačností vyvrátit, jistě v době třicetileté války existovalo mnoho lidí různého postavení, kteří s celou

⁶⁰ STEHLÍKOVÁ, Klára. Vestfálský mír. Evropa po třicetileté válce. In: SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648-1914*. Praha: A. Skřivan ml., 1999, s. 7. ISBN 80-902261-3-2.

⁶¹ Tamtéž, s. 8-9.

⁶² ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Vestfálský mír a česká otázka*. 1. Praha: Academia, 1968, s. 5.

situací nesouhlasili, ale k dalšímu většímu odboji a protestům již nedošlo. Je tedy možné, že se jedná o další autorskou inovaci a zároveň se jedná o velmi důležitý moment nutící čtenáře k zamyšlení.

Stejně jako u titulní postavy nebyl nalezen žádný historický základ ani u postav ostatních. Jedná se tedy pravděpodobně opět o autorův záměr, kterým tak zvládl vykreslit danou dobu, ale také ironicky podtrhnout celý paradox díla. Samozřejmě jistá inspirace v době konce třicetileté války je zde zřetelná. Například při volbě jmen jednotlivých vystupujících postav či při vymýšlení a tvoření jejich vnitřních světů, ale i osudů hrdinů. To mohou demonstrovat například na postavě paní Kateřiny a jejího vykonstruovaného rodinného postavení. Jak je představeno, její otec byl „lump“. Odešel i s rodinou pryč z Čech kvůli strachu z nastolené vlády. V exilu nadále bojoval proti Habsburkům a Turkům. Navíc je zde i zmíněno, že erb jejich rodu, ze kterého paní Kateřina pochází, byl přibit obráceně na šibenici v Schöningenu. To se dělo právě rodinám, které odcházely do exilu a opouštěly svou vlast. Toto je jednoznačně situace, která nebyla ojedinělá. Mnoho rodin odcházelo kvůli víře do jiných zemí, kde svou víru mohly ve větším poklidu vyznávat. Tím však opouštěly své rodinné zázemí a majetky (viz kapitola 2. 1). Je jisté, že tyto rody či rodiny, následně upadaly v opovržení. Opět tedy můžeme s jistotou říci, že se autor inspiroval skutečnými osudy rodin, které se rozhodly opustit svou vlast, a vystavěl na ní tak příběh jedné ze silných a ústředních postav knihy.

Mezi další porovnávané skutečnosti může také patřit postavení Francie a samotného francouzského krále. S králem Francie jsou v knize spojeny tři postavy, které příběh rozehrávají svým příjezdem. Postava Kateřiny, Jindřicha Donovalského a Benedikta Hevera, což jsou právě vyslanci krále Francie.

Z dostupných odborných knih lze ověřit informaci, již publikovala Stehlíková. Jedná se o fakt, že Francie byla hned po podepsání míru značně oslabena kvůli vnitřnímu konfliktu, jenž se v zemi řešil a měl vést k oslabení královské moci.⁶³ Dále také píše, že po smrti Ferdinanda III. dokonce kardinál usiloval o to, aby byl Ludvík XIV. zvolen císařem. To se nakonec nezdařilo a na trůn usedl Leopold.⁶⁴

Tyto informace sice samotný děj nijak více nerozvíjejí, jde však o podstatné znalosti, které poučenému čtenáři mohou poskytnout hlubší, a hlavně jiný pohled na celou knihu a její vyznění. Francie jako možnost volby, jako prvotní impulz zůstává v pozadí, je však jakýmsi pojítkem mezi hrdiny.

⁶³ STEHLÍKOVÁ, Klára. Vestfálský mír. Evropa po třicetileté válce. In: SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648-1914*. Praha: A. Skřivan ml., 1999, s. 10. ISBN 80-902261-3-2.

⁶⁴ Tamtéž, s. 10.

V příběhu jsou také zmíněni někteří představitelé světské moci, jako králové či císaři. Jedná se například o francouzského krále. Jelikož není v textu blíže definován, lze se díky prostudované odborné literatuře domnívat, že autor měl na mysli Ludvíka XIV., který v období konce třicetileté války stál v čele Francie. Dále je zde zmíněn Fridrich Falcký, tzv. zimní král. Donovalský tak v jednom ze svých monologů zmiňuje: „(...) *král Fridrich není už Fridrich a ani král (...)*“⁶⁵ Ani jeden z těchto zmíněných však není postavou v příběhu, která by nějak ovlivňovala děj či měla jakoukoliv promluvu.

Jednoznačným motivem celého tématu knihy, a celkově jedna z největších otázek doby pobělohorské, je téma rekatolizace obyvatel. Motiv víry je v tomto období nejčastěji diskutovanou tendencí. Proces obrácení či přiměnění obyvatel českých zemí ke katolické víře je i silným motivem knihy *Čest a sláva*. Konec třicetileté války s sebou přinášel i jedinou možnost ve výběru duchovní víry; tedy takovou, kterou určí sám císař. Jak jsem již několikrát zmínila, ne všichni se s touto volbou ztotožňovali. V knize jsou vlastně všechny ústřední postavy vystavěny právě na charakteru osob nesouhlasících s katolickou vírou. Jejich odboj proti rekatolizaci navíc vyvrcholí ve chvíli, kdy na usedlost mezi rytířovy poddané přichází kněz snažící se lid obrátit k té „správné“ víře a přimět je k daru jídla. Tím však všechny znechutí a více rozčílí. Celá situace vyvrcholí ve chvíli, kdy jedna z vedlejších postav (dědek Maňous) představitele církve zabije. Opět se kolem této situace rozvíjí morální otázka, která je jen podpořena slovy paní Kateřiny: „*ať už právem nebo neprávem zabili, mají ti chudáci právo se hájit. Před soudem nemohou, (...), a tak jim zbývá už jen právo zbraně.*“⁶⁶

Jak se při snahách rekatolizovat obyvatelstvo chovali představitelé církve, je dnes již často zmiňováno. Údajně pro násilí nešli daleko. Ale zároveň je vysoce pravděpodobné, že lid se bránil, jak mohl, a tak vraždy duchovních patrně nebyly ojedinělé.

Knihy *Čest a sláva* od Karla Michala se ve značné míře snaží promítnout skutečné a známé informace z doby třicetileté války do beletristického díla, a tím tak toto téma přiblížit lidem. Inspirace a zdůraznění silných momentů, událostí a myšlenek, které tenkrát musely probíhat hlavami, ale i životy mnohých lidí, je víc než patrná. S jistou lehkostí, ale přesto surovostí a jednoznačností zde autor představuje různé složky životů lidí 17. století a poukazuje na ně. Bez výraznějšího znetvoření historických událostí je čtenáři předložena doba „temna“ a kniha nechává nahlédnout do tohoto momentu dějin se silným prožitkem, který funguje i přes použití silné ironie.

⁶⁵ MICHAL, Karel. *Čest a sláva*. Praha: Naše vojsko, 1966, s. 160.

⁶⁶ Tamtéž, s. 127.

4.3. Filmové zpracování

Důvodem zfilmování knihy Karla Michala, může být právě ona surovost, ironičnost, která na papíře vzbuzuje silné emoce a netradičním způsobem představuje onu část českých dějin. Michal tak tedy knihu přepracoval do scénářové podoby.

Film režíroval Hynek Bočan a premiéra se konala v roce 1968.⁶⁷ Dlouho přemlouvaného rytíře ztvárnil Rudolf Hrušínský, po jeho boku se dále objevili Karel Höger, Blanka Bohdanová, Josef Kemr, Iva Janžurová a další. Premiéra v televizi proběhla 24. 1. 1969. Posléze však cenzoři film zakázali, byl umístěn do tzv. normalizačního trezoru a byl zapomenut až do roku 1991, kdy se uskutečnila jeho opětovná premiéra. Snímek získal na Mezinárodním filmovém festivalu v Benátkách Passinettiho cenu italské filmové kritiky.⁶⁸

⁶⁷ *Čest a sláva*. Online. Filmový přehled. 2024. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396795/cest-a-slava>. [cit. 2024-01-17].

⁶⁸ Tamtéž

5. Den pro císaře a jiné lidi

Kniha *Den pro císaře a jiné lidi: cyklus novel z časů manýrismu a baroka* od Jaroslava Bočka byla vydána v roce 1984. Literární dílo spojuje celkem šest vzájemně propojených příběhů, historických novel, které popisují, zachycují poutavou atmosféru 16. a 17. století a čtenáře do ní vtahují. Autorská vize se prolíná skrze příběhy, které nejen popisují a vyobrazují dobové události, ale také čtenářům nabízejí sugestivní vyobrazení dobové atmosféry.

Cyklus novel se skládá z šesti jedinečných příběhů, jejichž titulní názvy zní: *Ohně, Den pro císaře, Pravidla války, Noc ve Velvarech, Konec masopustu, Žena sluncem oděná*.

Ačkoliv se každý z příběhů odehrává v jiném časovém období a navzájem na sebe nenavazují dějovou zápletkou či opakujícími se postavami, lze v nich zaznamenat podobné motivy a stylistické prvky, kterými se zabývá další část této práce. Označení cyklus, jak je zmíněno v samotném podtitulu knihy, je tak velice trefné pojmenování. Jednotlivé příběhy se navzájem propojují, až se nakonec sjednotí do jedinečného celku, díky čemuž je možné vnímat jejich promyšlenou strukturu a myšlenku.

5.1. Literární rozbor

U díla složeného z několika novel, které na sebe na první pohled nenavazují ani jednotnou dějovou linku či dalšími spojujícími motivy, které by mohl čtenář odhalit hned při prvním pohledu do textu, je poněkud složitější analyzovat všechny předložené novely dohromady, jako celek. Jistě by bylo na místě provést rozbor odděleně, ale pravděpodobně by vyústilo v opakování stejných motivů, momentů a myšlenek. S postupným prohlubováním analýzy a detailnějším vnímáním rozličných i opakujících se prvků bylo nakonec lepším řešením hromadná analýza, která tak přinese jednotný pohled na knihu a její rozbor tak bude kompaktnější, jednodušší a ucelený.

Jedním z důvodů proč upřednostnit jednotný, společný rozbor, je i fakt, že autorův styl se v průběhu celého díla nijak nemění. Rozbor po jednotlivých novelách by tak dával větší smysl, pokud by se například jednalo o dílo obsahující práce od různých autorů či ukazující autorův proměnný styl. Prvky, na které se zaměřuji, se opakují a propojují celé dílo do jednotného celku. Rozbor všech novel najednou je tak elegantnějším řešením, a ukazuje autorův osobitý styl psaní.

Než začneme se samotným literárním rozbohem díla, zaměříme se na dobu, ve které se jednotlivé povídky odehrávají. Cyklus novel *Den pro císaře a jiné lidi* zobrazuje příběhy odehrávající se v průběhu 16. a 17. století. Není tedy žádný konkrétní rok, který by mohl

příběhy navzájem propojovat. Každý z příběhů se odehrává v jiný den. To je podstatným prvkem díla. Každá z kapitol zobrazuje pouze omezenou dobu, zpravidla několik hodin, ne déle než je jeden den. Boček zde ukazuje své mistrovství ve chvíli, kdy všechny důležité momenty, zvraty, emoce jsou vloženy do několika stran vytvářejících paradoxně mnohem větší naléhavost a sílu. Pokud by se celé dění rozložilo a více rozebralo, bylo by sice možné poznat postavy do hloubky, vyznění textu by však mohlo vést k pravému opaku a čtenář by vůbec nemusel být vtažen do děje.

Každý z příběhů má, kromě svého vlastního časového kontinua, navíc také ojedinělé prostředí, do něhož je vsazen, které se již znovu neopakuje, vždy se jedná o jedinečné kulisy. Boček tak pro jednotlivé příběhy vymýšlí jedinečné dějové zápletky a propracované hrdiny, ale také se ukazuje ve světlech mistra popisů nedokonalých a přesto jedinečných dějových podmínek a prostředí. Během novel tak autor čtenáře vtahuje na pevnost Sziget, na hrad Rudolfa II. (pravděpodobně tedy přímo Pražský hrad, kam se během své vlády skutečně Rudolf II. přesunul), k táhnoucím plukům někde na bojiště, do Haagu, Prahy nebo Chebu či do jakési vesnice v horách. Každá z novel se tak odlišuje nejenom časoprostorem, ale i zvolenou hlavní myšlenkou.

Nejsilnějším motivem je Bočkova ohromující vlastnost vykreslovat psychologickou stránku postav. To, jakým způsobem jsou vnitřní souvislosti hlavních hrdinů všech novel sestaveny, jakým způsobem jsou předkládány, jak je dovoleno nahlédnout do jejich myšlenkových pochodů, je zkrátka neskutečná cesta do hlubin niternosti dávající jakémukoliv příběhu další nádrámec prohlubující zážitek z četby. Opominout zde nesmíme ani detailní zobrazení a popsání intenzivních emocí a osobních prožitků, které zažívají protagonisté povídek, ale také jejich vedlejší hrdinové. Snad žádný z vyskytujících se aktérů Bočkových novel nepůsobí jako plochá postava bez promyšlené psychologie a osobního příběhu. V každém z textů je věnována velká pozornost emocím a prožitkům a autor se zde zaměřuje na detailní vyličení různorodých emocí, myšlenek a niterných pocitů, které nechává na stránkách rezonovat v dlouhých souvětích. Každému jednotlivému pocitu dává prostor k silnému působení a rozehrání dalších navozujících emocí tak, že čtenář s postavami kráčí jejich nitrem a jednotlivá hloubka a emocionální síla dodává textu jedinečnou atmosféru, ve které je čtenáři dovoleno bloudit spolu s postavami a prožívat jejich životy.

Jednoznačným pojítkem všech novel je fakt, že ve všech se určitým způsobem zrcadlí negativní emoce. V největší míře je to rozhodně pocit strachu doprovázející beznaděj, pocit viny, touha a žal. Každý z těchto pocitů se objevuje v různém kontextu. Je fakt, že každý z příběhů má svůj jedinečný rámeček a vlastní specifickou situaci, kterou hrdinové prožívají, ale

některé emoce (které byly uvedeny výše) jsou pojátkem, jsou jako kdyby univerzálním prožitkem sdíleným napříč příběhy a postavami. Jako příklad lze uvést pocity, které zažívali hlavní hrdinové prvního a druhého příběhu.

První příběh (*Ohně*) se zaměřuje na mladého Petra Klenovského, který vypráví svůj příběh ze szigetské pevnosti. Prostřednictvím něj je tak představen život mladého muže, který nemá žádné větší zkušenosti se ženami, je zhrzen svou první láskou a jako velmi mladý kouká na stovky mrtvých pod hradbami i na nich, a do poslední chvíle nemá jedinou možnost na útěk, takže se sám smíruje se smrtí. V takovémto případě se s určitostí objevují pocity strachu a beznaděje. Druhý z příběhů se zaměřuje na postavu císaře Rudolfa II. Ten je právě sesazen z trůnu a vzpomíná na dobu, kdy ještě mohl vládnout. Beznaděj a strach z neznámého, z toho, co ho do budoucna čeká, je jistě na místě. Takto lze v krátkosti shrnout každý z příběhů. Každá novela obsahuje emoce hrdinů, někdy negativní, až depresivní myšlenky. Novela *Pravidla války* v první části může vypadat jako výjimka, ale v druhé již vše potvrzuje. Jedná se o zobrazení první a následně poslední války generála Jindřicha Matyáše Thurna a jeho syna Františka, který v druhé části umírá ve válce. *Noc ve Varech* zobrazuje kněze bez možnosti správné volby. Buďto musí změnit víru nebo bude vypráskán z města. *Konec masopustu* se pro změnu zaměřuje na Heřmana Bora z Křeštic a jeho noc v Chebu, kde je s celým velením vojska přelstěn, přepaden a jako jediný přeživší odjíždí varovat svého pána Valdštejna. Nakonec přijíždí pozdě a je u toho, jak Valdštejna umírá. A poslední je novela *Žena sluncem oděná* zobrazující příběh pátera Emerancia, jenž prožije milostné vzplanutí s dívkou. Vše se v něm pere, neví, pro co se má rozhodnout. Nakonec, když dívka přichází před jeho dveře v noci s informací, že je v očekávání, ji vyžene. Dívku druhý den naleznou umrzlou.

Smutek, strach, beznaděj, žal jsou jen malá část toho, co jednotlivé postavy prožívají, přesto se však jedná o ty nejsilnější z nich. S jejich podrobným popisem pak také souvisí i komplexní charakterizace právě všech jednotlivých protagonistů.

Postavy jsou v novelách popisovány jako osobnosti, jež se potýkají s morálními dilematy, vnitřními či vnějšími konflikty a emocionálními výzvami ovlivňující jednak jejich psychický stav, ale zároveň další rozhodnutí, které musí učinit. Důležitou součástí, jež nesmíme opominout, jsou i komplikované osobní a mezilidské vztahy pomáhající dokreslovat osobnost jednotlivých postav a dodávající textům hloubku, propracovanost a leckdy i výraznou složitost, se kterou se musí čtenář vyrovnat.

Mezi jednoznačnými motivy, jež rezonují celým dílem, bych mohla jmenovat například elementy konfliktu a napětí. Konflikt či nesoulad se projevuje v různých podobách a situacích. Jelikož se příběhy odehrávají v širším časovém horizontu, nalezneme zde příběhy z období

předbělohorského, krátce po událostech po Bílé hoře i z doby třicetileté války, hlavním konfliktem je zde boj o víru. Tedy víru katolickou a protestantskou. Nejsilněji je tento motiv znatelný v poslední novele (*Žena sluncem oděna*), kde vystupuje jako jedna z postav kněz, jenž se snaží přimět obyvatele vesnici ke konverzi. Rozpolcenost ve výběru správné víry se prolíná i dalšími příběhy a spojuje se s motivem domova. Domov je tam, kde je rodina. Domov je vlast. Domov je tam, kde je má víra. Několik pojetí významu domova, který spočívá na postavách a jejich rozhodnutí. Někteří ve snaze vrátit se zpět do své vlasti, domoviny, na místo, kde původně bydleli, jsou schopni obětovat vše. Příkladem může být povídka třetí *Pravidla války*, kde pro Jindřicha Matyáše Thurna není nic víc než válka a boj za císaře, za svou víru. V první části se sice objevuje i postava jeho syna Františka, který válčí spolu s ním, v druhé části se však děj posouvá o několik let vpřed a čtenáři je ukázána i Františkova rodina. Po jeho smrti je Jindřich Matyáš Thurn zaplaven myšlenkami, že sice celý život bojoval za to, čemu věřil, ale nemá vlast a ani nenachází důvod proč žít, i boj je zbytečný. S tímto vším samozřejmě souvisí i častý mocenský boj. Motiv boje o moc se rozehrává na stránkách novely druhé *Den pro císaře*, která zachycuje den císaře Rudolfa II., jenž právě přichází o svou panovnickou moc v českém a uherském království. Mocenský boj je v dalších příbězích spíše doplňujícím motivem, kdy vojsko se svými veliteli bojuje buď pod jedním, či druhým císařem. Nesmíme opominout ani vlastní, vnitřní boj jednotlivých postav, které jejich mysl a zabředávání do myšlenek někdy dostává až na okraj zdravého rozumu. Rozhodování mezi několika možnostmi, výběr toho „správného“, boj za to, čemu věří; takto nějak by se dal shrnout prvotní základní motiv.

Se složitou a velice dopodrobna popisovanou charakteristikou jednotlivých hrdinů se pojí i slovní zásoba autora. Jeho volba literárních tropů a obrazných pojmenování a celková výstavba větných konstrukcí tvoří celé dílo. Bez něj by vše tak trochu vyznělo do prázdna. Začneme tedy nejprve volbou slov, která autor použil převážně pro snahu o navození starších časů našich dějin. Jelikož jsou příběhy převážně zasazeny do období 17. století, nachází se v textu několik slov dnes již zastaralých, až archaických. Mezi takové výrazy bychom mohli zařadit například slova *fracimor*, *študva*, *gajgáš*, *tartas* či *lomez*. Ve značné míře se v textu objevují označení z vojenského slangu, např.: *šiky pěšáků*, *vezír*, *pás kornet*, *mankytáni*, *arkebuzíři*, *šlachtorduňk.*, které odkazují na jinou dobu, a slov, jež se již dnes nepoužívají, tedy taková, která mohou občas běžnému čtenáři činit problém s pochopením textu, se v textu nachází značné množství, avšak v díle mají bezpochyby své místo a dodávají dílu jeho hodnotu.

Dalším velmi výrazným rysem, který specifikuje autorův styl, je jeho výběr a kompletace vět a souvětí. U tohoto bodu se pozastavme zvláště kvůli práci s rozsahem souvětí, které tak udává rychlost, dynamiku a intenzitu textu. Jaroslav Boček si v novelách až bravurně

hraje s rozličnými délkami souvětí, které dle potřeby uměle prodlužuje a natahuje o další nejen slova, ale celá další souvětí. Jedná se pak o nekončící bloky jedné věty. Ty již svou konzistencí jasně naznačují, že zde nejen dojde k dějovému pozastavení, ale také v tento okamžik promluví nitro postav a zavede čtenáře do jejich myšlenkového nitra. V každé novele se takový úsek, který spočívá na několika řádcích (někdy i přes stránku či dvě), nachází. Pasáže tvoří pouze jedna dlouhá věta, případně jsou složeny z několika vět. Jsou oddělovány pomocí interpunkčních znamének (povětšinou čárky, ale objevují se i vykřičníky), a také pomocí nějakého zvolání, například Bože. V těchto jednoduchých textových úsecích se skutečně dává prostor myšlenkám postav. Ty jsou stejně spletité, jednoduché a matoucí jako samotná jejich písemná podoba. Zajímavý na těchto souvětích je fakt, že se mísí nejen jednotlivé myšlenkové pochody a proud idejí, ale dochází také ke sloučení promluv postav a samotného vypravěče. Neoznačené věty, jež jsou jak kdyby vloženy do úst postavám, se sdružují s vyprávěním nezainteresovaného vypravěče, a tím spíše se dostává matoucí pocit ke čtenáři. Se zobrazením vnitřního světa a jeho mírného rozkladu postav, které jsou nuceny řešit až skoro existencionální problémy, souvisí i časté využívání řečnických otázek. Ty si nad svými problémy v nelehkých situacích nejednou kladou a dávají tak skutečně detailní a silný emocionální zážitek čtenáři.

S použitím dlouhých souvětí, která způsobují zpomalení akčních prvků a celkového toku textu, souvisí i používání naprostého kontrastu, tedy vět krátkých, někdy větných ekvivalentů či jednoslovných vět. Ty autorovi pomohly v dějových částech, kde je buď důležité zaznamenat pohyb (např. přesun vojska, válečné střetnutí), anebo celkový posun děje vpřed. Těmito krátkými, leckdy jednoduchými větami, se tak dějovost stupňuje a vytváří výraznou příběhovost novel. Kontrast, který zde tak vzniká, umožňuje jednak práci s dějem, ale zároveň velmi intenzivně působí na čtenáře. Ten je totiž rychlým spádem v ději najednou zabrzděn a je zde nutné věnovat textu a celkově příběhu větší pozornost.

S hravostí vět a jejich skladbou také souvisí další z autorových tendencí, jež pomáhají v textu udržet napětí, zdůrazňovat a vytvářet emoce. Jedná se o opakování slov na začátku vět. Je to častý motiv vyskytující se především v částech zamyšlení či rozjímání postavy, v jejím vnitřním světě. Opakování stejného slova či sousloví se nevyskytuje pouze na začátku vět po sobě jdoucích, ale také v jednom souvětí, které je tak navíc členěno a samotná věta rázem dostává i rytmizaci, a do textu se tak dostává zvukomalebnost.

S příběhem a konečným vyzněním textu samozřejmě silně souvisí pozice vypravěče. Ten je zde velmi důležitým zprostředkovatelem nejen jako prostředník mezi autorem a čtenářem, ale také mezi samotnými postavami a dalšími činiteli procesu psaní a čtení. Vypravěčova pozice je napsána v er-formě a ve všech příbězích je postaven nad příběh,

hovoříme tedy o vševědoucím vypravěči. Vypravěč zná nejenom každý detail odehrávající se vyprávěné situace, ale také ví, co se stane v budoucnu. Zároveň velice často nahlíží do myšlenek postav. S tímto posledním faktem souvisí i další vypravěčova pozice, čímž je fokalizace. Fokalizace je zaměřena povětšinou na hlavní hrdiny novel, v mnohých je však vyprávění vsazeno do průzoru postav vedlejších (např. v novele *Den pro císaře*). Příběh, a celkový pohled na situace, je tak vnímán prostřednictvím samotných zúčastněných. Jedná se o velmi silný prvek, který napomáhá čtenáři nejenom nahlédnout právě do vnitřních rovin postav, ale fokalizace také napomáhá celkovému vyznění postav, které si tak je čtenář schopen lépe vizualizovat a soucítit s nimi. Propojit popisované emoce a životní otázky s vlastním životem, díky čemuž může kniha ve velkém vzbuzovat zájem u čtenářského publika, vtahovat jej do svých příběhů a utvářet intenzivní atmosféru a emoce.

Samotná propracovaná vnitřní stránka postav by nemohla, správně fungovat bez důkladného vsazení příběhu a postav do kulis. Až po vzájemném spojení všech prvků vzniká konzistentní a silné vyznění celého textu. To, že se jedná o prostředí neopakující se, originální pro každou novelu, to již bylo zmíněno na začátku tohoto rozboru. Následující část práce se tedy zaměřuje na to, jak se se samotnými „kulisami“ pracuje.

Bouček se v knize nezaměřuje pouze na detailní popis myšlenek, ale také na precizní líčení prostředí novel. Jedná se o velice barvitě popsání nejen krajin, ale také počasí. Neopomíjí ani různé přírodní elementy (jako je vzduch, oheň), vizáže postav a v podstatě jeho drobnohledu neunikne nic, co se v příbězích vyskytuje. Podotýkám však, že se v knize nesetkáváme s žádnými dlouhými přirovnáními, poetickými metaforami či velmi explicitním vyjadřováním. Popisy jsou přesné, jasné, srozumitelné, ale stále dosti libozvučné. Autor se snaží co nejvíce přiblížit a vizualizovat celou situaci. Příklady dále citovaných krátkých ukávek dokládají autorovu práci s barvami: „v černých polích se běhají skvrny sněhu“⁶⁹, „hlína kolem je červená a vazká“⁷⁰ či „Turků země celá žlutá“.⁷¹ Nadále je v díle silně pracováno s vůněmi (např. „páchnou nasládle jako mrtvoly pod hradbami“⁷²) či zvukem (např. „hlas tetřeva, drsná píseň lásky kloktá nad krajinou“⁷³). Pozoruhodné je využívání přirovnání; konkrétně lze v knize nalézt nemalé množství přirovnání lidí ke zvířatům, od hada až po lišku. Snad každá z postav má svou zvířecí podobu, své vlastní přirovnání. Například Buquoy je přirovnáván k oné lišce,

⁶⁹ BOČEK, Jaroslav. *Den pro císaře a jiné lidi: cyklus novel z časů manýrismu a baroka*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 221.

⁷⁰ Tamtéž, s. 253.

⁷¹ Tamtéž, s. 21.

⁷² Tamtéž, s. 17.

⁷³ Tamtéž, s. 221.

naopak Thurnova žena je označována za husu, kyrysníci jsou had o tisících nohách a Rudolf se stylizuje do podoby býka.

Další zajímavostí je samotný čas odehrávajících se událostí. Novely vsazeny do 17. století. Tento fakt sám o sobě není tolik zajímavý jako skutečnost, že čas, který v jednotlivých kapitolách ubíhá, není příliš dlouhý. Většinou se jedná pouze o jeden den, někdy i jen o pár hodin. Pokud je samotný příběh rozdělen na dvě části (například *Pravidla války*) je časová linka pro každou část zvolená jiná, je o nějakou dobu posunutá.

V průběhu děje je použito několik retrospektivních posunů v čase. Někdy i o několik let zpět. Tím, že je vyobrazena i minulost postavy, se stává více pochopitelná a její činy, rozhodnutí a myšlenky dávají větší smysl. Postava se stává jasnější, čitelnější a uchopitelnější. Každý z hlavních hrdinů se během svého příběhu retrospektivně vrací. Většinou se jedná až o tři retrospektivní posuny ve vlastních vzpomínkách. Tyto momenty navrácení se v ději však nejsou nijak graficky nebo jinak výrazně odděleny od zbývajících toku textu. Vše tak splývá dohromady, unáší a hraje si se čtenářovou pozorností i představivostí. Postavy se vrací ve vzpomínkách většinou z důvodů svého hlubokého zamyšlení, nebo jim něco v jejich současnosti připomene událost již „prožitou“. Často se tak mužští protagonisté ve válce vrací ke svým ženám, vzpomínají na dávné přátele nebo na to, jak se dostali do situace, ve které se nyní nachází. Vše má svůj důvod a svůj vlastní smysl.

Jednotlivé novely obsahují alespoň jeden přesný časový údaj. Ten pomáhá k jasnému zařazení a včlenění do doby, kdy se děj odehrává. Pokud se nejedná o konkrétní datum (například hned v první novele *Ohně* se vyskytuje datum 7. září 1566), vyskytuje se v textu alespoň okrajové označení (např. ve druhé části *Pravidla války* se objevuje časový údaj: 3 měsíce po Bílé hoře). Vždy se však v průběhu textu dovídáme, do jakého času je děj zasazen.

Motivy, jež doprovází celou knihu, ať již ve větší či menší míře, jsou prvky z antické mytologie (značně se vyskytující v novele *Den pro císaře*). Dále se jedná o náboženské či biblické motivy (například zmínění Marie v novele *Žena sluncem oděná*), kdy postava pátera k tomu přímo vybízí; jde třeba o postavu proroka Micheáše, modlitby či misijní cesty.

Velice silným motivem je postava ženy a celkový vztah k ženám. Ani v jedné z novel není ženská hrdinka hlavní postavou. Ženské postavy se celkově v díle vyskytují v mnohem menší míře než mužské. Navíc jsou zde postavy žen většinou vyobrazeny jako smilnice, lehké ženy, které podléhají mužům, jsou slabé a podvolené. Nebo jsou zobrazeny v protilehlé rovině. Jedná se o ženy/matky, ženy/manželky.

Jedna ze silnějších ženských postav, jež se nebojí projevit svůj vlastní názor a promluvit, se vyskytuje v druhé části novely *Pravidla války*. Jedná se o Magdalénu, manželku Františka

Bernarda. Která se sama staví do opozice k Jindřichu Thurnovi a vede velice silný a oduševnělý rozhovor.

Jak lze tedy vidět, podobné motivy a prvky se vyskytují v průřezu celé knihy a drží její kompaktnost. Dílo *Den pro císaře a jiné lidi* tak svými tématy a především zobrazovanými emocemi a prožitky, cílí na čtenářské publikum a poskytuje jim zážitek plný historického i duševního prožitku.

5.2. Rozbor historických paralel v díle

Den pro císaře a jiné lidi: cyklus novel z času baroka a manyrismu je dílo zachycující problematiku pobělohorského konfliktu, ale také událostí jim předcházejících, jako je éra vlády Rudolfa II. Dílo je tak jakýmsi průřezem 16. a 17. století. Během této doby si autor vybral některé důležité momenty, které zachytil na stránkách. Pro některé novely však zvolil méně známé okolnosti se silným prvkem doby – např. volba mezi vírou a státní příslušností.

V díle se tedy spojují národní náměty s politickými intrikami, válečnými konflikty, obdobím rozhodování a vírou, která je pro tuto historickou éru charakteristická. Analýzou textů a studiem historických pramenů, jež se zaměřují na toto období, se naskytuje možnost poukázat na místa v díle, která jsou založena na faktických historických událostech a která jsou vyjádřením autorovy fantazie, čímž dochází k převrácení reality ve prospěch požadavků beletristické tvorby.

Zaměříme se nyní na jednotlivé postavy. Ve většině příběhů má hlavní postava předobraz reálné osobnosti našich dějin. Pouze v první a poslední povídce jsou neznámí hlavní hrdinové, jejichž identita byla pravděpodobně čirou autorskou fantazií. Reálný základ těchto dvou povídek je tedy založen na něčem jiném. Také hlavní hrdina novely *Konec masopustu*, Heřman Bor z Křeštic, nemá doložitelný základ, avšak zobrazovaná situace a zavraždění Albrechta z Valdštejna již svůj základ skutečně má. Ve všech případech tak pravděpodobně jde o autorův záměr ukázat známé situace, příběhy a události skrze jinou perspektivu, než jsou doposud známé.

Mezi postavy, které mají svůj základ v reálné postavě, patří například ústřední postava povídky *Den pro císaře*. Rudolfův příběh se odehrává ve chvíli, kdy přichází o korunu českou a uherskou, jeho sídlo je v Praze a je také vylíčen jako milovník žen i umění. Toto vše se dle doložených materiálů dá potvrdit. Tyto reálné skutečnosti vystavují celý příběh, jsou zde zmíněná konkrétní jména malířů, vynálezců a dalších umělců, jejichž díla skutečně mohl mít císař ve svém vlastnictví, případně některý z nich osobně pobýval u císaře.

Pravidla války čtenáři představují postavu Jindřicha Matyáše Thurna, opět skutečnou postavu našich dějin, jednu z ústředních postav bitvy na Bílé hoře. Fakta, která jsou zde předkládána, jsou opět založena na pravdě a historických skutečnostech. Ať již jde o popis defenestrace, které se Thurn účastnil, nebo jeho pozice generála. Také další vedlejší postavy mají svého reálného předchůdce. Ať se jedná o zmiňované postavy jako je Burquoi či zesnulá manželka Thurna Magdaléna Gallovna. Nesmíme opominout ani Thurnova syna Františka Bernarda. I on skutečně existoval a po vzoru otce se také stal vojákem. Jeho postavě je více věnována druhá část novely, která zmiňuje i jeho ženu a děti, posléze i jeho úmrtí.

I osoba mistra Samuela Martina z Dražova je vystavěna na skutečné postavě. Události, které jsou v novele *Noc ve Varech* popisované, jsou také doložitelné. Jedná se například o zmínky týkající se vystavení hlav po popravě 27 českých pánů – Budovcova, Kaplířova, Harantova a Otty z Iosu.

Každá z novel má tedy svůj základ ve skutečně proběhlých událostech a situacích odehraných v českých dějinách. Ať se zde Bouček více či méně drží skutečností, vychází z pravdivých faktů. Základ je tedy vždy reálný, avšak v průřezu knihy se právě pojem „základ“, tedy ona skutečná věc, která se stala inspirací pro příběhy, mění. V některých případech je základním kamenem proběhlá událost; jedná se například o povídku *Ohně*, která se opírá o bitvu na pevnosti szigetské, avšak postavu Petra Klenovského se již dohledat v žádných materiálech nedá, zato však vedlejší postavy jako Petr Vok nebo Mikuláš Zrinský prokazatelně existovaly. Také novela *Konec masopustu* byla napsána na základě pravdivých historických událostí, jak bylo již zmíněno výše.

Na konec zbývá novela, *Žena sluncem oděná*, uzavírající celý cyklus, která nebyla vystavěna na postavách, ani na konkrétní události. Ta se zaměřuje na probíhající události na našem území, rekatolizaci obyvatel.

Je tedy zřejmé, že Jaroslav Boček vychází z jasně daných skutečností, které jsou historicky doložitelné. Ačkoliv se pokaždé jedná o maličko odlišný základ, všechny pravdivou a reálnou stránku mají. Dialogy mezi postavami, jejich vnitřní myšlenky a určité situace, před které jsou postaveny, či mezilidské vztahy jsou však s jistotou autorovou imaginací; ani jedno se nedá doložit. Sice bychom mohli například hledat slova lásky v dopisech mezi manžely a na tomto základě hledat podobnosti, zda skutečně Jindřich Matyáš Thurn svou ženu Magdalénu Gallovnu tolik miloval, jako je předkládáno v novele jemu věnované.

Na závěr lze konstatovat, že v díle *Den pro císaře a jiné lidi* se autor snaží poskytnout čtenáři autentický a věrohodný pohled na vyobrazovanou dobu. Pro každý ze známých příběhů a situací vybral popis z neotřelého úhlu pohledu, které doplnil originalitou ve volbě příběhů i

dialogů. Vše s jediným cílem – zprostředkovat čtenářům co nejintenzivnější prožitek celého popisovaného historického období s poučením o dějinách naší země a osobností s ní spjatých.

6. Zájem Galaxie

Povídka *Zájem Galaxie* od Ludvíka Součka byla vydána v roce 1985. Jejím originálním prvkem je jednoznačně kombinace základních historických faktů o bitvě na Bílé hoře a situaci po ní, které se spojují s následky vítězství katolické armády, spolu s mísením sci-fi prvků. S tím souvisí i využití satiry, kterou autor zlehčuje úprk tzv. zimního krále Fridricha po prohrané bělohorské bitvě.

Tato překvapující a velmi podnětná hra a propojení jednotlivých prvků podněcuje čtenáře k zamyšlení nad otázkami a možnými scénáři, jež překračují rámec známé reality. V Dějinách české literatury od P. Janouška a kolektivu je pak uvedeno, že právě Souček dodal do kontextu české literatury hypotézy o lidských stycích v dějinách s vesmírnými civilizacemi, čímž se vysvětlují mnohé jinak nepochopitelné poznatky o historických událostech.⁷⁴

Pro mnohé čtenáře se tak může stát atraktivní nejen zvolený žánr, jenž může přilákat nejenom nadšence do historie, ale také sci-fi a nadpřirozených motivů, či jejich nevšedních kombinací. Ale také tato povídka nabízí několik zajímavých témat a podnětů pro diskuzi. Ať už se jedná o kontakt lidstva s mimozemskými civilizacemi či jakousi osudovostí. Ta může v této souvislosti vyvolávat otázky, zda jsou naše osudy dopředu naplánované a řízené něčím mnohem větším.

Tato povídka může vyvolávat hluboké zamyšlení. Hlavní hypotetickou otázkou je: jakým směrem by se ubírala a jak by se vyvíjela česká identita společně s českou otázkou, kdyby bitva na Bílé hoře dopadla jinak?

Celkově tato povídka nabízí a podněcuje čtenáře k hlubšímu zamyšlení nad různými aspekty lidské existence, anebo může být pouze vnímána jako další kniha s historickými prvky psaná především pro pobavení nejen pro milovníky sci-fi.

6.1. Literární rozbor díla

Autorská invence, se kterou vstupuje do literárního světa Souček s povídkou *Zájem Galaxie*, ohromuje především díky naprosto odlišnému pojetí tematiky Bílé hory a zasazuje ji do velice neobvyklé polohy. Jedná se o jediné ze třech vybraných děl, které se hned od počátku odlišuje od ostatních. Nejenom co se týká délky díla, jež je oproti ostatním značně kratšího rázu, ale také zvoleným způsobem vyprávění a zvolením žánru.

⁷⁴ JANOUŠEK, Pavel a spol. *Dějiny české literatury 1945–1989*. Sv. III. Praha: ÚČL AV ČR, 2007, s. 436. ISBN 978-20-200-1583-9.

Propojením žánrů historické povídky se sci-fi prvky vzniká jakási jejich velice podnětná hra, která právě v této variantě dokáže nejenom pobavit, ale také přimět k zamyšlení nad hlubšími tématy.

Jednoznačným příkladem, kde můžeme vidět stylistickou odlišnost a rozdílnost tohoto konkrétního díla, je jazyková stránka povídky. Jelikož je stále děj příběhu zasazen do doby samotné bitvy na Bílé hoře, tedy do dne 8. listopadu 1620, odráží se mluva, popisy a celková volba slov tak, aby zapadaly do této doby. Není zde však na místě rozebírat či snad se snažit obhájit volbu autorova jazyka jakožto jeho snahu o zobrazení mluvy 17. století. Povídka není psána historickým jazykem, ale značné historismy se v průběhu povídky objevují. Jedná se například o slova *štulce*, *palaše* a další. Do značného kontrastu jsou zde však postaveny promluvy a další jazykové prostředky postav bitvy, historických osob a vypravěče. Do opozice, a takového druhého extrému, jsou poté postaveny promluvy, dialogy a celkově popis sci-fi postav, které rozhodně do 17. století nezapadají.

Autor zde tedy přejímá a následně používá novodobé pojmy a neologismy 20. století, vše tak staví do jakéhosi kontrastu, čímž utváří samotnou hříčku celkového vyznění povídky. Do textu vkládá unikátní dynamiku a podporuje čtenářskou zvědavost, a to vše díky zvolenému tématu se spleť netypickou dějovou linkou a až s fascinující jazykovou paletou.

Osobitou promluvou se definují a zároveň jasně oddělují jednotlivé postavy. Ať se již jedná o historické osobnosti, jako je například generál Buquoy, vévoda Maxmilián či Anhalt, Thurn, Hohenlohe nebo samotný král Fridrich Falcký, nebo o ony sci-fi nadpřirozené bytosti pojmenované Pětadvacet a Čtyřicet.

Blíže nevysvětlené postavy, které jsou projevem mimozemské existence, pocházejí od hvězdy Alfa Draconis. Ze začátku jsou vypravěčem popisovány jako neviditelné oblaky prostorově ohraničené energie. Na konci příběhu se změní v podobu skleněných pavouků. Detailní popis je zde na místě, jelikož napomáhá si celou jejich existenci představovat. Vše ostatní může být čtenáři známo a nepotřebuje přesný popis například krále Fridricha, ale zvolení imaginárních a mimozemských postav podporuje a zároveň vyžaduje více popisů tak aby čtenáři vše přiblížil.

Tyto těžko definovatelné postavy nejprve pouze pozorují odehrávající se bitvu a vše komentují. Jejich dialogy jsou plné neologismů, termínů z oblasti fyziky, chemie, biologie; také používají rozličná označení a originální metafory, přirovnání. I samotná označení situací, jedinců a věcí dokreslují samotné postavy a potvrzují, že se nejedná o reálné existence, které by ve skutečné době mohly bitvu takto ovlivnit. Mezi pojmy, jež vložil autor do replik těchto dvou postav, náleží například: *uhlíkoví dvojnožci*, *dezintegrace informační sítě*, *diskoordinace*,

inkarnace, asimilace, kosmobiontů, receptorem výchylek elektrostatického pole, indukovaného zášlehy modrofiolových bičů a mnohé další.

Také samotná skladba vět a jejich promluv je odlišná od ostatního textu. Nevzniká tak žádná pochybnost o tom, kdo zrovna mluví či o kom je zrovna vyprávěno. Nutno podotknout, že samotný vypravěč se sám přizpůsobuje ve chvílích, kdy mluví či popisuje právě tyto dvě postavy, a také v momentech popisu „reálné“ bitvy na Bílé hoře. V úsecích, kdy hovoří o Pěťadvaceti a Čtyřiceti tak používá stejné pojmy a podobnou skladbu vět jako samotné postavy. Pokud se zaměříme na propojení postav Pěťadvacet a Čtyřicet dohromady s vypravěčem, objevuje se ještě jeden zajímavý fakt, a tím jsou použité závorky v textu. V těch totiž vypravěč blíže vysvětluje informace o nadpozemských postavách. Věty v závorkách zároveň využívá pro bližší komunikaci se čtenářem.

S těmito mimozemskými postavami se také pojí termín vyskytující se v příběhu hned několikrát. Jedná se o pojem Svrchovaná Koordinace. Tedy termín označující abstraktum řídicí celé universum, včetně planety Země. Jak se v příběhu dozvídáme, je to tedy entita, která plánuje vývoj Galaxie na celé tisíce Velkých Oběhů.⁷⁵ Kolem tohoto faktu je posléze vystaven samotný příběh, jelikož Pěťadvacet a Čtyřicet jsou nuceni zasáhnout do průběhu bitvy na Bílé hoře tak, aby její výsledek dopadl dle naplánovaného scénáře.

Samotné dialogy mimozemských postav tak jen povzbuzují hypotetické otázky, které se kolem bitvy mohou objevovat. Například co by se stalo, kdyby vyhrála stavovská armáda, jež má v této povídce před zásahem Pěťadvaceti a Čtyřiceti vyhrát. Také vypravěč hovoří tak, že z jeho promluv je jasné, že onu Svrchovanou Koordinaci zná. Kdo to tedy je? Proč není blíže vysvětlená? Proč vše musí být do puntíku naplánované? O některých doplňujících informacích k tomuto tématu se dozvídáme více opět v textu vloženém do závorek. S naprostou jistotou však vypravěči není možní věřit, jelikož sdělené informace doprovází slova jako například šuškal se, nebo další termíny, které povzbuzují nedůvěru k samotné vypravěčově postavě. Všechny zmíněné prvky, popisy, jazyk a celkové pojetí postav Pěťadvacet a Čtyřicet (jejichž jména jsou pro čtenáře zahalená stejným tajemstvím jako celá jejich existence, jež není blíže specifikována) jim dodávají surreální vyznění a zvyšuje se tak mystičnost a nadpřirozenost, kterou oplývají. Do celého, jinak již velice známého příběhu, tak vnáší novou jiskru, nový pohled a energii, díky kterým bělohorské události přibližují a podporují čtenářské publikum k zájmu nejen o četbu, ale i o historii a toto konkrétní období.

⁷⁵ SOUČEK, Ludvík. Zájem Galaxie. In: *Hippokratův slib*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 76.

Příznačným prvkem Součkovy povídky je i využití precizního popisu, jenž obsahuje konkrétní detaily, rozsáhlou škálu faktorů, které například dotvářejí barvitost scény a zapojují i další smyslové faktory čtenáře, čímž dotváří celistvost kulis děje a pomáhají tak při čtení vše řádně a silně vizualizovat. Jedním z takových příkladů může být samotný začátek povídky. „*Ušchlé bodláčí a stébla trávy byly pokryty jinovatkou, usazující se v celých chomáčcích i na postroji a na srsti koní.*“⁷⁶ Tak zní úvodní věta celé povídky, po které následuje popis koní, vzduchu, mužů vojska. Představení a konkrétní popis uvádí čtenáře do prostředí příběhu, a ačkoliv se jedná o povídku rozkládající se pouze na 12 stranách, autorovu peru neunikly sebemenší detaily, které v důsledku utváří onu preciznost díla.

Zastavme se na okamžik ještě u dalších smyslů, s nimiž autor díla pracuje a pokouší se je přiblížit čtenáři natolik, aby vyvolaly mnohem silnější prožitek. Důležitá je zde i role sluchu, tedy nejruznějších zvuků, které jsou v příběhu zobrazovány. Autor si zde hraje se střídáním ran z děl, hrobového (či smrtelného) ticha a hlaholením davu. Což v mnoha okamžicích dodává textu atmosféru chaosu, napětí a pocitu, že se po celou dobu čtení a v průběhu všech dvanácti stran stále něco děje.

Setkáváme se zde s vypravěčem v er-formě, který by mohl být označen za vševědoucího. Nutno však dodat, že se od něj nedozvídáme detaily o různých postavách, neznáme historii nebo kdo je to Svrchovaná Koordinace. Vypravěč tedy čtenáři předkládá to, co vidí, nebo to, co se mu doneslo (ono *šušká se* o Svrchované Koordinaci). Jednoznačně je postaven nad samotný příběh. V ději tedy nijak nevystupuje a nehýbe jím a ani ho sám o sobě nijak neovlivňuje; pouze komentuje. U komentářů se však nebojí projevit vlastní názor a určitou zaujatost vůči postavám. Nebojí se tak dát například najevo na jaké straně je při samotné bitvě. Sám označuje císaře s Buquoyem, Tillym, Maxmiliánem a Bavorsy za nepřátele, a při počtu nepřátel (kterých je ke třiceti tisícům), také dodává: „*Trochu moc. Sakra práce.*“⁷⁷ Jak již bylo zmíněno, v textu jsou využívány závorky. V nich vypravěč dovysvětluje některá fakta, jež přímo nesouvisí s dějem, vykládá, proč něco používá tak, jak používá nebo jak se situace jeví. Takovým příkladem je situace, kdy je v závorce čtenáři sděleno, proč se o Pětadvaceti a Čtyřiceti mluví ve 3. osobě. Do závorky jsou tedy vloženy některé komentáře, ale především je do graficky odlišených vět vložen komunikační faktor, díky kterému se vypravěč spojuje se samotným čtenářem.

⁷⁶ Tamtéž, s. 73.

⁷⁷ Tamtéž, s. 74.

Nelze opominout ani tzv. vnější členění textu. Tedy jak je povídka koncipovaná z hlediska grafického. Rozsah samotné povídky je dvanáct stran (u původního vydání z roku 1985).

Příběhu předchází, a je tedy před text vložena, citace z knihy od J. Polišenského „*Třicetiletá válka a evropská krize*“. Pokud budu citaci parafrázovat, je zde zmíněno, že bitva vyplynula z neschopnosti krále Fridricha a jeho následná zbabělost vyvolala zmatek a zoufalství u poražených.⁷⁸

V povídce je tato skutečnost zobrazena a autor se zde pravděpodobně inspiruje pro děj samotného příběhu. Souček si tak hraje s myšlenkou toho, jak je možné, že vyhrála katolická armáda, když stavové měli na to uskutečnit samotné vítězství a spoustu faktorů bylo této skutečnosti nakloněno.

V první části povídky je ukázáno, jak by pravděpodobně probíhaly chvílky po bitvě, kdyby výsledek proběhl ve prospěch stavovských a samotného Fridricha. Následuje však zásah mimozemských entit a vše se rázem obrací. Je zde následně s nadsázkou ukázáno, proč se král Fridrich se svým dvorem tak rychle zabalil a utekl (zalekli se Pěťadvaceti a Čtyřiceti v podobě obrovských pavouků). Jaká však byla skutečnost zbabělého chování stavovského panovníka a proč se nerozhodl v důležitých a rozhodujících momentech jinak. Čeho se mohl tak zaleknout? Jak by mohla probíhat doba, kdyby výsledek bitvy a její následky dopadly jinak? Takové otázky mohou vyplývat ihned po přečtení povídky.

Odkaz na odbornou publikaci na samém začátku textu, a konkrétně tato jedna vyňatá pasáž, přibližuje, jakým směrem se bude povídka ubírat. Ironické pojetí a zesměšnění celé situace jen podtrhává fakt, že někteří dodnes plně nechápou zbabělý úprk stavovského panovníka Fridricha. Celková ironie je podtrhnuta i samotným falckým heslem, jež je zmíněno i v samotném textu, a které se nacházelo na korouhvi krále Fridricha – „*Diverti nescio!*“, tedy v překladu – prchat nedovedu či obracet neumím!⁷⁹

Vraťme se však k charakterizaci a rozboru textu z hlediska jeho členění. Autor využívá spíše delších odstavců, většinou u popisných částí jsou nejrozsáhlejší. Jsou však rozčleněny kratšími větami či dialogy, a tak intenzita ani rychlost příběhu neztrácí na své síle. Jsou vyváženy úseky popisné a samotné dialogy, které jsou ve valné většině případů vloženy do úst Pěťadvaceti a Čtyřiceti. Ostatní postavy mají kratší rozhovory či jen kratší monology. Zatímco mimozemské existence rozvíjejí delší debaty.

⁷⁸ Tamtéž, s. 73.

⁷⁹ *Toulky českou minulostí 420. schůzka: Diverti nescio*. Online. MujRozhlas. 2020. Dostupné z: <https://www.mujozhlaz.cz/toulky-ceskou-minulosti/420-schuzka-diverti-nescio>. [cit. 2024-02-19].

Spojením historické prózy s prvky typickými pro sci-fi literaturu, vzniká jedinečný koncept díla. Tímto netypickým spojením prvků historických a sci-fi je docíleno nového pojetí a ojedinelého pohledu na bitvu na Bílé hoře, čímž vzniká ve čtenářském publiku větší přitažlivost pro toto téma.

6.2. Rozbor historických paralel v díle

Zájem Galaxie je povídka, která se inspiruje historickými fakty, která jsou známá o 8. listopadu, o samotné bitvě na Bílé hoře, a dnech po ní, a zároveň se o ně opírá. Povídka je koncipovaná tak, že se zaměřuje pouze na samotný den bitvy a následnou noc. Tento časový úsek se v důsledku situací odehraje dvakrát. Je tedy použit návrat v čase.

Do jisté míry se zde vyskytují pravdivé skutečnosti. Většinou jsou však značně zpoetizované, což však lze u beletristického díla předpokládat. Jedná se například o fakta typu, kde a kdy se bitva na Bílé hoře odehrála, jaké dvě bojující strany stály naproti sobě. S tím souvisí i zobrazené postavy (kromě mimozemských kreatur), které mají reálné zobrazení v českých dějinách. Jsou zde zmíněni generálové, např. Thurn, Šlik, Buquoy, Tilly a další.

Samotný průběh bitvy je do značné míry také založen na reálném základě, který je dodnes popisován v odborných knihách, a historikové se vesměs shodují na tom samém. Klíčové body jsou zde zachovány, ať se jedná o rozložení armády, strategie či posuny ostatních vojsk. Pravdivá fakta jsou použita jen do chvíle, než autor nechává vyhrát stavovská vojska. Celá situace po ní je taktéž domyšlená a je „pouhým“ výtvorem Součkovy fantazie. Do reálných základů se posléze příběh navrácí ve chvíli, kdy do něj zasahují mimozemské postavy a převrací děj. Konec celé povídky je tedy opět založen na skutečnosti, tedy výhra katolické strany a následný útěk krále Fridricha.

Změna v ději nastává po zásahu Pětadvaceti a Čtyřiceti, kdy se mění i jinak doložitelná fakta. Vše je zde však pozměněno do té míry, aby se následně dal vytvořit imaginativní příběh či fiktivní scénář situace po bitvě. Vytvořením alternativního scénáře tak Souček podporuje lidskou fantazii a přirozený pud a zájem ptát se, dozvědět se a tápat po možných dalších cestách, jak mohla celá situace dopadnout.

Na základě těchto faktů je jasné, že se Souček do jisté míry snažil zachovat reálný vzor, do kterého však následně přidal fikci dokreslující komičnost a ironizující úprk krále, zároveň tím však vnesl několik diskusních otevřených otázek, na něž neexistuje jednoznačná odpověď. Jak se mohla vyvíjet celá otázka češství, českého národa, jazyka, kdyby to vše dopadlo jinak?

Mnoho historiků si při svém bádání klade podobné otázky. Kdo také občas nepopřemýšlí nad možnostmi, jež mohly nastat, ale nikdy se tak nestane. Jak by vypadly události, kdyby se změnil chod dějin? Otázky typu „co by bylo, kdyby“ si kladou historikové zabývající se tzv. kontrafaktuálními dějinami.

Mezi známé osobnosti, které používaly pozměněnou historii jako „odčinění“ dějinné události, by patřil například Karel Sabina.⁸⁰ V našich dějinách by se dalo nalézt několik myslitelů a známých jmen, kteří se právě otázkou kontrafaktuálních dějin zabývali. Mezi nimi lze jmenovat např. Františka Palackého, Jaroslava Golla nebo Josefa Pekaře. Poslední z jmenovaných rozvíjel i alternativní scénáře událostí právě kolem bitvy na Bílé hoře. A nebyl jediný. Především čeští katoličtí historikové se s jistou oblibou vraceli právě k pobělohorským událostem.⁸¹

⁸⁰ RAK, Jiří. *Co kdyby to dopadlo jinak?: křižovatky českých dějin*. Praha: Dokořán, 2007, s. 13. ISBN 978-80-7363-137-6.

⁸¹ Tamtéž, s. 18.

7. Komparace literárních děl s historickými fakty

Poslední kapitola završuje celé rozebírané období, ať již dobu pobělohorskou či léta a století po ní, a především rozbor jednotlivých beletristických knih od autorů 20. století. V této části se tedy zaměřím na hromadnou komparaci všech prvků, jež jsem výše rozebrala a vložila je do jednotlivých kapitol. Přirozeným postupem se tedy dostávám k tomuto shrnutí a porovnání, kde se budu snažit poukázat nejenom na podobnosti a odlišnosti, které mají jednotlivé knihy a jejich rozборы, ale také se budu snažit najít odrazy 20. století, jež jsem rozebírala v kapitole 2.3. Jedná se o prvky typické pro dobu, ve které byly vydané tři rozebírané publikace.

Stejně jako jsem zpracovávala jednotlivé knihy, se nyní zaměřím i na dobu, kdy byly vydávány. Léta a okolnosti, jež vedly k samotné publikaci, stejně tak jako zákulisní informace ohledně jednotlivých autorů se pro mnohé může zdát jako nadbytečná informace, které se věnuje zbytečný prostor. Osobně zastávám názor, že dohledání dodatkových informací, záměr knihy a některé prvky, které se v díle nachází, mohou posunout dílo na jinou úroveň.

První z knih je tedy *Čest a sláva*. Kniha Karla Michala (Pavla Buksy), jak již bylo zmíněno ve čtvrté kapitole, byla vydána v roce 1966. Ze všech pro tuto práci vybraných knih je tedy nejstarší. V samotném díle je kromě řešení historických témat, třicetileté války a dalších důsledků bitvy na Bílé hoře, řešena otázka emigrace jako jeden z vedlejších motivů díla. V kontextu knihy jde o přemlouvání třech delegátů z Francie (paní Kateřiny, Jindřicha Donovalského a Benedikta Hevery) rytíře Ryndy, kteří se ho snaží přesvědčit, aby s nimi odešel do Francie. Pro dobu zobrazovanou v knize byla emigrace velice častá. To, co se však dělo v životě samotného autora Karla Michala, jakoby se ironicky promítalo do jeho života.⁸² Autor se pravděpodobně v důsledku politické situace a dalších faktorů, jež ovlivňovaly život v tehdejší Československé socialistické republice, rozhodl se svou partnerkou k emigraci do Švýcarska.

V 60. letech byla situace v republice a konkrétně i v české literatuře velice vyhrocená. Komunistická ideologie ovlivňovala, které knihy se mohou vydávat, které jsou nevyhovující. Faktem zůstává, že dílo *Čest a sláva* patří mezi díla povolená, vyšlo tedy oficiální cestou pod záštitou nakladatelství Naše vojsko.

⁸² POHNUTÉ OSUDY: Spisovatel s nadáním emigranta. Proč se zastřelil Karel Michal? Zdroj: https://www.lidovky.cz/relax/lide/pohnute-osudy-spisovatel-s-nadanim-emigranta-proc-se-zastrelil-karel-michal.A150903_190200_lide_ELE. Online. Lidovky.cz. 2015. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/lide/pohnute-osudy-spisovatel-s-nadanim-emigranta-proc-se-zastrelil-karel-michal.A150903_190200_lide_ELE. [cit. 2024-05-02].

U děl, která byla vydávána za dob komunistického režimu, je častá otázka, zda se ideologie tehdejší doby promítla i do samotného díla. Často docházelo k přetváření historického předobrazu tak, aby vyhovovalo ideologii. Způsob, kterým Michal vystavěl celkově dílo *Čest a sláva*, pravděpodobně nikoho nepohoršoval a nezbuzoval u politických představitelů komunismu rozhořčení. Faktem je, že žádný z hrdinů není postaven čistě na kladnou, či zápornou stranu. Nikde není dán jasný názor, zda proběhlá doba a situace byla špatná, zda se autor staví na stranu Habsburků, či nikoliv. Ani ukázaná emigrace některých postav neukazuje na ideálnost. Dílo nepodporovalo čistě politickou ideologii, ani nezbujilo proti. Neutrální dílo, ve kterém se však mnozí mohli nalézt a zároveň podporuje zamyšlení nad národními otázkami.

Nesmíme opominout skutečnost, že sám Michal emigroval v září 1968, a tak se nedá říci, že by politiku a národní situaci podporoval. Jen rok poté, tedy v roce 1969, získává zfilmovaná verze v Benátkách na filmovém festivalu cenu pro nejlepší zahraniční film.⁸³ Právě v životě autora lze spatřovat i znovu se opakující situace, kdy v důsledku bitvy na Bílé hoře mnozí odchází do ciziny, ale v závislosti na tom, nemohou nalézt svůj domov a necítí se zakotvení a v pořádku. Tak nějak může působit i Michalův život po emigraci, nespokojenost s vlastním životem, který se nakonec rozhodl ukončit v roce 1984.

Druhá z rozebíraných knih je *Den pro císaře a jiné lidi*, která vyšla v roce 1984 v nakladatelství Československý spisovatel.⁸⁴ Autor tohoto díla, Jaroslav Boček, byl zrovna v tuto dobu ve svobodném povolání, a tak se údajně věnoval právě práci spisovatele. Nenalezla jsem však žádnou informaci, že by jeho myšlenky vedly k protikomunistickému názoru. Ani v díle nejsou jasné ukázky autorova stanoviska k tehdejší politice. Dílo však také bylo vydáno oficiální cestou a autor nepatřil mezi zakázané. Téma, se kterým zde autor pracuje, je sice historické a lehce by tak mohl využít jednotlivé příběhy k podpoře i k negaci vládnoucí politiky. Ovšem jde o neutrální knihu. Sice se zde objevují historická fakta, skutečné příběhy, ale každý z hrdinů se zde povětšinou soustředí na svůj život, na své problémy a situace, které musí v tomto jednom dnu vyřešit. Ačkoliv některé z příběhů by mohly řešit politickou situaci, není jim věnována příliš velká pozornost, neatakují a nezobrazují vládnoucí rod Habsburků jako kladnou, či zápornou mocnost. Do opozice je zde postavena rekatolizace, při níž umírá mladá těhotná žena, která však svedla pátera, a návrat z emigrace a dobrovolná změna víry tak, aby děti měly budoucnost, aby měly své kamarády a svou vlast.

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ *Den pro císaře a jiné lidi*. Online. Databazeknih.cz. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/den-pro-cisare-a-jine-lidi-57141>. [cit. 2024-05-02].

Jelikož byla literární práce a celkově vydávané knihy pod drobnohledem cenzury, dovolit si vydat dílo s jasnou myšlenkou nesouhlasu a podpory odboje za národní identitu, bylo náročné a mnohdy nechtěné. Sice se zde autor zaměřuje na různá historická období a zprostředkovává je čtenářům, nezaměřuje se na detailní popis dějin jednotlivých situací, ale spíše se zaměřuje na lidskou stránku hrdinů.

Rok 1985 byl rokem, kdy vyšlo poslední z rozebíraných děl, tedy povídka *Zájem Galaxie* v souboru *Hippokratův slib* od Ludvíka Součka. Dílo také vyšlo ve stejném nakladatelství jako *Den pro císaře a jiné lidi*, tedy v Československém spisovateli. Ludvík Souček však zemřel v roce 1978 a zbylá díla, včetně díla *Hippokratův slib*, byla vydána po jeho smrti. Zajímavostí a možná i nepochopitelnou a nezodpověditelnou otázkou zůstává fakt, že poslední dílo, které Souček vydal, je sbírka *Zájem galaxie*, ve které však povídka se stejným názvem chybí, ale zato se zde nachází povídka *Hippokratův slib* (stejný název, pod kterým vyjde ona sbírka s rozebíranou povídkou).

Ani Jaroslav Boček, ani Ludvík Souček se nikterak nestavěli do opozice ke komunistickým zájmům. Ludvík Souček byl dokonce členem Komunistické strany.⁸⁵ Jak bylo zmíněno v kapitole věnující se 20. století a jeho práci s bělohorskou tematikou, v této době byl častý scénář pozměnit událost tak, aby v důsledku vyšli ze všeho co nejlépe a podpořilo to tak jejich ideologii. Na první pohled by možná někteří řekli, že *zájem Galaxie* je definice změněného scénáře. Ale to v důsledku není pravda. Autor zde jen pracuje s celou událostí jiným způsobem než v jiných dílech. Pravdou však zůstává, že Souček tak ukazuje, že porážka stavů byl správný scénář a že vítězství katolíků je dobře a je to předem daná skutečnost, která by nešla změnit. Navíc je zde Fridrich Falcký vyobrazen jako zbabělec.

Způsob, jakým se do tohoto díla promítá i politické smýšlení autora, je vcelku zřejmý. Pokus o podporu ideologie se zde s jistotou nachází, ačkoliv aspekt autorovy kreativity je stále velmi silný. Jeho umělecké vyjádření a představivost se dostává do sporu s potřebu vyjádřit jasnou podporu „své“ straně a zobrazit přesně to, co se po autorech žádá.

Závěrem lze konstatovat, že každý z autorů se v době vydání, nebo spíše napsání, svého díla nacházel v naprosto rozličném prostředí, smýšlení a možnostech. To, jakým způsobem nakládal s politickou situací a zároveň s volbou tématu, kterému věnoval celé své dílo, je také odlišné, lehce vystupňované. A ačkoliv je víceméně jasné, které z děl bylo komunistickou stranou upřednostňováno, nelze říci, že by jedno ze tří vybraných děl bylo čistě ideologickým

⁸⁵ Ludvík Souček – záhady milovníka záhad. *Český rozhlas* [online]. 2023 [cit. 2024-05-04]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/ludvik-soucek-zahady-milovnika-zahad-8189120>

nástrojem, jenž by znatelně měnil dějiny a předkládal čtenářům špatné informace o proběhlé události.

Dalším faktorem, který bychom mohli porovnávat mezi jednotlivými díly, jsou zobrazované historické události. Jen jedno ze tří vybraných děl se věnuje přímo bitvě na Bílé hoře, pouze *Zájem Galaxie* je tedy povídkou, která zobrazuje onen osudný den, 8. listopad 1620. Sice by se dalo říci, že o pravdivosti a reálném zobrazení by se dalo polemizovat, ale to pravděpodobně u každého beletristického textu, který zpracovává jakoukoli historickou událost. Jako jediná z rozebíraných děl je však přímo zaměřená na tuto konkrétní událost, jediná používá reálné postavy, které se zúčastnily bitvy, a pracuje jen s touto událostí. Dalo by se říci, že právě samotná bitva je jako kdyby vyňata z dalších historických událostí, které k ní vedly, či situací, které nastaly po konci bitvy. Povídka je zaměřena pouze na bitvu. Není zde žádný prostor věnovaný důsledkům války, které nastaly pro další lidi. Samozřejmě je faktem, že povídka je příliš krátký formát pro zobrazení nejenom samotné bitvy, ale i případných dalších okolností, a další skutečností je, že autor si zde zvolil i jinou pointu a faktor, kterému se věnoval.

Den pro císaře a jiné lidi poté zobrazuje nejširší časové rozmezí, dobu před bitvou na Bílé hoře, ale také zobrazuje události, které následovaly po ní. Samotné bitvě není v této knize věnován prostor. V celé knize se nachází maximálně dvě malé zmínky, že něco takového proběhlo. Autor se zde soustřeďuje na ne tolik známé situace, které doprovázely celé stavovské povstání a později i třicetiletou válku. Opět by se dalo říci, že každý z příběhů jako kdyby byl vyňat z ostatní historie. Tím, že příběhy na sebe navzájem nenavazují a jsou zde výrazné časové i prostorové skoky, vždy chvíli trvá, než se čtenář zorientuje v tom, do jaké doby a situace je konkrétní příběh situován. Ačkoliv se také tato kniha opírá o zřejmá historická fakta, nachází se v jednotlivých novelách přesné časové či územní označení a v některých se hrdiny stávají i reálně existující historické postavy, nemůžeme s jistotou tvrdit, že kniha je přesným zobrazením dějin. Události, které skutečně proběhly a jsou o nich nějakým způsobem vedeny záznamy či výzkumy, jsou vesměs správně převedeny i do beletristické podoby. Avšak postavy si i přes historický základ spíše drží a řeší svoje životy, vnitřní pohnutky, rodinné zázemí a mezilidské vztahy či vlastní potřeby. Jedná se o motivy a prvky, které se jen těžko potvrzují a dokazují, že skutečně proběhly. Některé úseky a výňatky by se tak daly označit za historicky pravdivé, většina však je pouhou autorovou fantazií.

Posledním z rozebíraných děl je *Čest a sláva*. Tato kniha rozebírané období zakončuje. Ačkoliv se tedy jedná o nejstarší ze všech knih, zobrazuje dobu nejmladší (ačkoliv jen o pár let). Toto dílo se zaměřuje na úplný konec třicetileté války, tedy na dobu podpisu vestfálského míru. V tomto případě, ačkoliv se také jedná o poměrně krátkou zobrazovanou dobu, nelze říct,

že by byl děj příběhu vytržen z nějakého většího kontextu, jako je tomu u ostatních děl. Autor zde pracuje i s ostatními fakty, které mohly nějakým způsobem ovlivnit jednotlivé postavy a které v průběhu let od bitvy po konec třicetileté války působily na obyvatele českých zemí. Karel Michal se opírá pouze o malou část dějin, ze kterých si vybírá jen pár bodů, na nichž děj vybudoval. Používá historickou událost tak, jak se skutečně stala, ale zobrazuje ji na smyšleném příběhu rytíře Ryndy a dalších postav. Situace, ve které se však postavy nachází, má reálný předobraz a vyskytují se zde odkazy na skutečnosti.

To, jakým způsobem pracují jednotliví autoři s volbou témat, která se zaměřují na dobu bělohorskou a třicetileté války, je v základu rozdílné. Ať se jedná o volbu formátu, do kterého jsou jednotlivé příběhy zpracovány, ačkoliv se jedná pokaždé o kratší rozměr, tak až po volbu samotného tématu, konkrétní řešené situace a pravdivosti o popisovaných skutečnostech.

8. ZÁVĚR

Závěrem mé bakalářské práce se dostávám k důležité otázce. Naplnila jsem svým výzkumem a prací vybrané cíle?

Cílem této bakalářské práce byla analýza jednotlivých vybraných prozaických děl, která se zaměřují a zobrazují ve svém ději období bitvy na Bílé hoře, stejně jako události následující po ní. S úsilím odhalit jak podobnosti, tak rozdíly, které se v těchto literárních dílech zrcadlí, jsem se pokusila o popsání, zanalyzování a prozkoumání proběhlých historických událostí, jež se zapsaly do paměti českého národa. Dále jsem se věnovala kontextualizaci těchto děl a snažila jsem se reflektovat dobu, v níž vznikla a byla vydána, což je také do jisté míry mohlo ovlivnit.

V první fázi mé práce jsem se zaměřila na poznání a zdokumentování samotné historické události bitvy na Bílé hoře a s tím souvisejících událostí, které k ní vedly. V tento moment začal můj prvotní problém. Vybrat tu „správnou“ odbornou literaturu, ze které bych mohla čerpat potřebné informace. O bitvě na Bílé hoře a třicetileté válce je však dnes již napsáno tolik literatury, že se mezi všemi pracemi dá jen stěží orientovat. Sama jsem se setkala s několika ohlasy například na knihu, která je poslední dobou velmi oblíbená, *Bílá hora* Olivera Chaline. Jeden hlas mi jí doporučoval, pohled francouzského spisovatele, a ve stejnou chvíli druhý mi doporučoval s ní nepracovat. Bylo pro mě mnohdy matoucí vybrat si s čím pracovat. Jistě by se dalo vybrat mnohem více stejně hodnotných publikací. To značí velkou oblibu tohoto tématu a další bádání kolem této historické události stále neupadá a v pracích historiků je stále aktuální.

V další části, navazující na historický průřez a shrnutí vybrané doby, jsem pokračovala vypracováním přehledu toho, jak se v průběhu let a století lidé, politika a celkově česká země hlásily k odkazům Bílé hory. S tím souvisí i používání motivů a jejich odkazů, hlášení se k důsledkům i příčinám střetnutí dvou armád.

Jak, a hlavně proč by si někdo dal práci a snažil se proběhlou skutečnost pozměnit k obrazu svému? Odpověď na tuto otázku by mohla být stejně jednoduchá. V průběhu staletí se měnilo velké množství různých aspektů. V českých zemích se jedná především o různé politické situace, které vedly i ke změně ve vládnoucích silách v českých zemích. Každá z těchto vládnoucích ideologií však měla jedno společné, to, co by dnes v demokratické společnosti nemělo mít již své místo. Manipulace se skutečností, s historicky potvrzenou skutečností, s proběhlou situací, vedla mnohdy k podpoře jejich vlastní politiky. Každý z politických režimů, jež v průběhu let měl možnost ovlivnit situaci v českých zemích, přistupoval k dějinám svým vlastním způsobem. I když v mnohém si byly podobné. Využívaly

pozměněné událostí kolem bitvy na Bílé hoře pro lehčí zacházení s myslí obyvatel českých zemí a zároveň na nich ukazovaly takové body a situace, které se jim hodily do vlastní politiky. Celkové vyznění z pozměněných dějin tak vedlo k utvrzování obyvatelstva, že jejich ideologie jsou to nejlepší.

Ve dvacátém století, které se stalo hlavním bodem mého bádání, se vystřídalo několik politických režimů ovlivňujících život, literaturu i dějiny země. Autoritářským režimem, který ovlivňoval vývoj Československa v druhé polovině 20. století, byla komunistická vláda. V této době vyšly i mnou vybraná a zpracovaná literární díla, kterým jsem se v rámci této bakalářské práce věnovala. Jak je všeobecně známým faktem, komunistický režim s sebou přinesl i cenzuru. Kontrola toho, co bude vydáváno a v jaké míře. Kdo může a nemůže publikovat a za jakých podmínek. Jednoduše řečeno, nesmělo veřejně vyjít nic, co by mohlo vládu nějakým způsobem ovlivnit nebo ohrozit.

Jak by mohla vládnoucí režim ovlivnit prozaická díla inspirovaná bitvou na Bílé hoře a událostmi, které po ní následovaly? Složitější otázka nejen pro historiky, ale i politology. Opakující se situace, síla, přesvědčení, něco, o co se mohou lidé opřít, za co mohou bojovat. Literatura je velmi silný nástroj nejenom pro ovlivňování čtenářů, ale také může být použita naopak. Mohla se v knihách o dějinných událostech skrývat pravda, kterou politický režim změnil? Mohla se tak některým poodkrýt pravda či skutečnost, že vláda předkládá upravené skutečnosti či lži. Jak věřit takovým lidem? Jak se jich zbavit? Jak jedna kniha dokáže změnit mentalitu člověka? To jsou otázky, které mi v souvislosti s touto prací vyvstávaly v hlavě, na které však nemám jasnou odpověď. Jejich zodpovězení ani není součástí cíle této práce. Ale zamyšlení nad nimi je zde jednoznačně na místě.

Literatura 20. století je známá tím, že si člověk musí prvotně uvědomit, jak bylo dílo vydáno. Jedná-li se o knihu, která vyšla legálně, povolenou cestou, přešla přes cenzuru, mohla se dostat ke čtenářům lehčí trasou. V druhém případě se pak jedná o knihy nepovolené. U kterých bylo mnohem složitější dostat je ke čtenářům. Vyjmenovávat zde různé způsoby však nebudu, jelikož knihy, které jsem si pro rozbor vybrala, byly na trh uvedeny prostřednictvím nakladatelství.

Na tomto místě se nabízí otázka, jak jsou nápomocné moje rozborů a celkově tato práce pro poznání prozaické literatury druhé poloviny 20. století, která se inspirovala v historických událostech. Cílem mé bakalářské práce bylo jednak rozebrat vybraná díla, ale zároveň poukázat na podobnosti a odlišnosti v uměleckém zobrazení bělohorského období na pozadí skutečnosti. To, jak se jednotliví autoři nechávali ovlivňovat a inspirovat reálnými dějinami, jsem se snažila rozebrat ve značné míře. I když jisté neshody, nepravdy nebo zkrátka nejasnosti se objevily

snad ve všech vybraných dílech, díla předčila mé očekávání v tom, kolik reálných prvků se v nich nachází. Povětšinou se v knihách objevovaly nejasnosti v rámci nepřesných historických okolností, kolem kterých se děj příběhu točil. Ovšem nelze říct, že by autoři změnili zobrazovanou situaci dějin úplně, ale některé body buď vynechali nebo upravili tak, aby příběh mohl fungovat.

Jedná se však o záměrnou změnu, nebo pouze o autorskou invenci, kterou u beletristických děl lze očekávat? S jistotou mohu říct, že ani jeden ze spisovatelů se konkrétně nevymezil. Ačkoliv by se daná historická událost dala pojmout dost kontroverzním způsobem, v těchto příbězích je vidět snaha o nestrannost. Tu pozoruji především v díle *Čest a sláva* Karla Michala. Celá situace zobrazovaná v díle je především výsledkem autorovy fantazie. Okolnosti, za kterých se děj odehrává, však již svůj reálný podklad mají.

Dílo, kde naopak pociťuji nejsilnější hlas stojící na straně vládnoucí strany, je Součkova povídka *Zájem Galaxie*. Jedná se o dílo, které mohlo v mnohém pomoci sci-fi literatuře u nás. Musím zde také uvést to, že zde nejznatelněji pociťuji osobní postavení autora, které je podprahově ukazováno i čtenáři. Nemohu však říct, že by zde bylo něco tlačeno tzv. na sílu a stávalo se rušivým elementem při čtení povídky.

Pokud se vrátím k původní otázce, jak tato práce pomohla k poznání historické prózy vycházející v druhé polovině 20. století, je odpověď složitější, jelikož jsem si vytipovala a zpracovala pouze malý okruh děl, nemohu pojmout celou problematiku. Myslím si, že tato bakalářská práce je však dobrým startem a může pomoci v dalším bádání a poznávání děl zaměřených na bělohorské období. Zároveň bych chtěla říct, že právě na těchto třech knihách mohu názorně demonstrovat, jak se dalo s jednou dějinnou událostí pracovat v rámci ovlivnění komunistickou vládou. Každý z autorů měl svůj vlastní životní postoj, jenž ovlivňoval samotné dílo.

Na tomto místě se pokusím o konečné shrnutí toho, jak doba ve které bylo dílo vydáno, ovlivnila samotný autorův přístup ke zpracování historické události. U díla Karla Michala bych hledala nejmenší snahu zavděčit se režimu. Nenacházím zde žádnou podporu pravdy, která byla předkládána lidem o tom, kdo samotnou bitvu způsobil, kdo mohl za vše. Jedná se však také o jediné dílo, které nezachycuje přesný okamžik dějin. Autor zde ve velkém použil svou vlastní představivost, kdy příběh vystavěl na imaginárních lidech. Teoretické kulisy a jednotlivé prvky nalezené v díle jsou reálné body a situace, které v pobělohorské době určitě nastaly. Jedná se např. o odchod do jiné země (zde konkrétně Francie) z důvodu ponechání vlastní víry, sebrání majetku králem a mnohé další.

Den pro císaře a jiné lidi mi přijde jako takový mezistupeň mezi zbylými dvěma díly. Jaroslav Boček už zde pracuje s konkrétnějšími situacemi, scénami a reálnými postavami, na rozdíl od díla *Čest a sláva*. Několikrát zde však opět pracuje s vlastní iniciativou a určité prvky pozměňuje tak, aby celá kniha fungovala. Jedná se například o nedoložitelné situace, jako jsou jednotlivé dialogy či vztahy mezi lidmi. V tomto díle se příliš neparacuje s konkrétními historickými událostmi, přes které by třeba autor mohl vzdělávat své čtenáře a přibližoval je, ale více se zaměřuje na mezilidské vztahy, emocionální a duševní rozpoložení jednotlivých postav. S tím souvisí i jakási fatální posedlost. Každá z postav ve své hlavě řeší rozdílné situace, ke kterým povětšinou nenachází řešení. Předpokládám, že právě takovéto zpracování historie tehdejšímu režimu nijak nemuselo vadit. Autor se nestaví proti ideologii, ani ji však nepodporuje. Jedná se v podstatě o neutrální zpracování dějin, kterým zároveň autor nevěnuje větší pozornost, než je vypracování podrobných kulis příběhu.

Na závěr povídka *Zájem Galaxie*, která je v porovnání s ostatními vybranými prózami nejvíce psaná tak, aby vyhovovala politickému režimu, ačkoliv se jedná o příběh, který si nejvíce hraje jak s bitvou na Bílé hoře, tak s nekonvenčním přístupem a s prvky sci-fi. Za tím vším je však nejjasněji vyjádřen postoj k tomu, kdo je kladný a kdo záporný hrdina, i když se to na první pohled vlastně vůbec nemusí zdát. Příběh je zpracován velice podařeně, jedná se o dílo, kterému musíme jednoznačně přiřknout velký bonus za formu a jazyk, které autor zvolil.

Závěrem lze říct, že historická beletrie je oblíbenou formou českých spisovatelů, každý se však nechává skutečnými událostmi ovlivňovat odlišně a k historickým faktům přistupuje jinak. Vybraná díla také demonstrují, že ačkoliv se jedná o autory, kteří měli možnost oficiálně vydávat svá díla za komunistického režimu, rozhodně to neznamená, že to dílům ubírá nějakou literární hodnotu.

Myslím si, že je důležité stále se zabývat literaturou inspirovanou českými dějinami, zpracovávat ji a poznávat. Zároveň je však žádoucí zvažovat otázku, jak moc a v jaké míře je možné pozměnit situace tak, aby sice pro čtenáře fungovaly, ale se samotnou dějinnou událostí již nemají příliš mnoho společného. Nezapomínejme, že spousta lidí věří tomu, co si přečtou.

Je tedy na nás čtenářích a badatelích, abychom se snažili udržet kritický pohled i na historickou beletrii. Je nutné uvědomovat si, že i když umělecké texty mohou být skvěle pojeté a zpracovaná literární stránka může mít propracované postavy, děj, dialogy a další, stále je nutné si uvědomovat rozdíl mezi fikcí a skutečností.

RESUMÉ

Tato bakalářská práce se zaměřuje na díla s tematikou Bílé hory a pobělohorské doby, která byla vydána ve druhé polovině 20. století. Hlavním cílem práce bylo poznání různých způsobů uměleckého zobrazení této vybrané historické události a zároveň se snažit pochopit, jak tato zobrazení ovlivnila doba ve které vznikala.

V první části práce se díky odborné literatuře seznamuji s historickou událostí bitvy na Bílé hoře, co této události předcházelo, a také, jaké měla důsledky. Druhá kapitola zachycuje přístup k tématu Bílé hory v jednotlivých stoletích.

V každém ze století (zajímala jsem se především o 17.-20. století) lidé pracovali s touto tematikou odlišně. Nejdůležitější pro mne bylo 20. století. Konkrétně komunistická doba, ve které vznikala a byla vydána vybraná beletristická díla. V následujících kapitolách se zaměřuji na jednotlivé rozborů děl. Konkrétně se jedná o *Čest a sláva* od Karla Michala, *Den pro císaře a jiné lidi* od Jaroslava Bočka a *Zájem Galaxie* od Ludvíka Součka.

V rozborech řeším nejenom literární aspekty děl, ale také porovnávám zobrazení bělohorské doby s reálnými fakty. V tomto výzkumu jsem došla k názoru, že se opravdu dá v dílech nalézt ovlivnění komunistickou dobou, a také autorův postoj. Zároveň však musím uznat, že v žádném díle nejsou autorovy postoje natolik silné, aby radikálně změnilo předkládanou historickou událost.

SUMMARY

This bachelor's thesis focuses on work with the theme of the the battle of Bílá hora and the post-bělohorská period which were published in the second half of the 20th century. The main objective of this thesis was to explore the various artistic depictions of this selected historical event and to understand how these depictions were influenced by the period in which they were created.

In the first part of the thesis, I familiarize myself with the historical event of the battle of Bílá hora through scholarly literature, exploring what preceded this event and what consequences had. The second part captures the approach to the theme of the Bílá hora in different centuries.

In each of the centuries (I was particularly interested in the 17th-20th centuries), people approached this theme differently. The 20th century was the most important to me, specifically the communist era, during which the selected fictional works were created and published. In the following chapters, I focus on individual analyses of the works. Specifically, these include

Čest a sláva from Karel Michal, *Den pro císaře a jiné lidi* from Jaroslav Boček and *Zájem Galaxie* from Ludvík Souček.

In the analyses, I address not only the literary aspects of the works but also compare the depiction of the Bílá hora period with historical facts, In this research, I concluded that the individual works indeed show influence from the communist era as well as the author's attitude. At the same time, I must acknowledge that in none of the works are the author's views strong enough to radically alter submitted the historical event.

POUŽITÁ LITERATURA

Prameny:

1. BOČEK, Jaroslav. *Den pro císaře a jiné lidi: cyklus novel z časů manýrismu a baroka*. Praha: Československý spisovatel, 1984.
2. MICHAL, Karel. *Čest a sláva*. Praha: Naše vojsko, 1966.
3. SOUČEK, Ludvík. Zájem Galaxie. In: *Hippokratův slib*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 73-84.

Sekundární literatura:

1. ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R 3, 1995, s. 40. ISBN 80-85364-57-3.
2. ČORNEJOVÁ, Ivana; KAŠE, Jiří; MIKULEC, Jiří a VLNAS, Vít. *Velké dějiny zemí Koruny české VIII*. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.
3. HOJDA, Zdeněk. Náboženská perzekuce po Bílé hoře jako součást českého mýtu. In: HLAVÁČEK, Ivan a HRDINA, Jan. *Facta probant homines: Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*. Praha: Scriptorium, 1998. ISBN 80-86197-00-X.
4. HODROVÁ, Daniela a kol. *...na okraji chaosu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.
5. KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 Bílá hora o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003. ISBN 80-86515-24-9.
6. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka snahy a tužby národního obrození*. Vyd. 8. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0061-8.
7. PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora její příčiny i následky*. Praha: Vesmír, 1921.
8. PETRÁŇ, Josef. Na téma mýtu Bílé hory. In: VLK, Miloslav. *Traditio et cultus miscellanea historica bohemia: Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*. Praha: Univerzita Karlova, 1993. ISBN 80-7066-762-1.
9. RAK, Jiří. *Bývali Čechové*. Jinočany: H&H, 1994. ISBN 80-85787-73-3.
10. RAK, Jiří. *Co kdyby to dopadlo jinak?: křižovatky českých dějin*. Praha: Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7363-137-6.
11. STEHLÍKOVÁ, Klára. Vestfálský mír. Evropa po třicetileté válce. In: SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648-1914*. Praha: A. Skřivan ml., 1999. ISBN 80-902261-3-2.
12. ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Vestfálský mír a česká otázka*. 1. Praha: Academia, 1968.
13. ŠULC, J. *Třicetiletá válka se zvláštním ohledem na Čechy*. V Praze: F. Kytka, 1877.

14. UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře/8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998. ISBN 80-902242-6-1.

Elektronické zdroje:

1. *Nacionalismus*. Online. Sociologická encyklopedie Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2020. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nacionalismus>. [cit. 2023-12-10].
2. KNAPOVÁ, Adéla. *Karel Michal*. Online. Reflex. 2011. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/causy/73544/karel-michal.html>. [cit. 2024-01-27].
3. *Čest a sláva (1968)*. Online. RealFilm.cz. 2021. Dostupné z: <https://magazin.realfilm.cz/2021/10/cest-a-slava-1968/>. [cit. 2024-01-27].
4. *Čest a sláva*. Online. Filmový přehled. 2024. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396795/cest-a-slava>. [cit. 2024-01-17].
5. *Obléhání Szigetváru roku 1566 a Mikuláš Zrinský*. Online. Palba.cz vojenský portál. 2015. Dostupné z: <https://www.palba.cz/viewtopic.php?t=6823>. [cit. 2024-01-19].
6. *Život jako z telenovely: Paličatá Eva z Rožmberka skončila chudá a opuštěná*. Online. EuroZprávy.cz. 2019. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/magazin/259500-zivot-jako-z-telenovely-palicata-eva-z-rozemberka-skoncila-chuda-a-opustena>. [cit. 2024-01-19].
7. *Karel Michal*. Online. Wikipedie. 2023. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Michal. [cit. 2024-01-27].
8. *Jaroslav Boček*. Online. Wikipedie. 2023. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_Bo%C4%8Dek. [cit. 2024-01-27].
9. *Toulky českou minulostí 420. schůzka: Diverti nescio*. Online. MujRozhlas. 2020. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/toulky-ceskou-minulosti/420-schuzka-diverti-nescio>. [cit. 2024-02-19].
10. *Plamen*. Online. Slovník české literatury po roce 1945. 2006. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=186>. [cit. 2024-04-12].
11. *POHNUTÉ OSUDY: Spisovatel s nadáním emigranta. Proč se zastřelil Karel Michal?* Zdroj: https://www.lidovky.cz/relax/lide/pohnute-osudy-spisovatel-s-nadanim-emigranta-proc-se-zastrelil-karel-michal.A150903_190200_lide_ELE. Online. Lidovky.cz. 2015. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/lide/pohnute-osudy-spisovatel-s-nadanim-emigranta-proc-se-zastrelil-karel-michal.A150903_190200_lide_ELE. [cit. 2024-05-02].
12. *Den pro císaře a jiné lidi*. Online. Databazeknih.cz. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/den-pro-cisare-a-jine-lidi-57141>. [cit. 2024-05-02].
13. Ludvík Souček – záhady milovníka záhad. *Český rozhlas* [online]. 2023 [cit. 2024-05-04]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/ludvik-soucek-zahady-milovnika-zahad-8189120>